

ลูกหนี้ วัตถุประสงค์ประสงค์ในการตรวจสอบและมาตรฐานในการตรวจสอบ

1. ความหมาย ชนิด และความสำคัญของลูกหนี้

ความหมายของลูกหนี้ ในแง่กฎหมายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 194 บัญญัติไว้ว่า "ควยอำนาจแห่งมูลหนี้ เจ้าหนี้ยอมมีสิทธิจะเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้....." และมาตรา 195 วรรคสองกล่าวไว้ว่า "...ถ้าลูกหนี้ได้เลือกกำหนดทรัพย์สินที่จะส่งมอบแล้ว ควยความยินยอมของเจ้าหนี้ก็คือ ท่านว่าทรัพย์สินนั้นจึงเป็นวัตถุประสงค์แห่งหนี้จำเคิมแต่เวลานั้นไป" ตามนัยแห่งกฎหมายนี้ หนี้จึงหมายรวมถึงบรรดาสหสิทธิเรียกร้องใด ๆ ครอบคลุมอื่น อันจะเป็นเหตุให้ได้รับชำระเป็นเงิน สินค้า หรือบริการในอนาคตตามที่ตกลงกันไว้

ความหมายในทางการเงิน ลูกหนี้เกิดจาก การขายเชื่อของธุรกิจแห่งหนึ่งให้แก่ธุรกิจอื่นและบุคคล¹

ในทางบัญชี ลูกหนี้ หมายถึงสิทธิเรียกร้องของหน่วยธุรกิจที่มีต่อหน่วยธุรกิจอื่นหรือบุคคลอื่น ในรูปเงิน สินค้า หรือบริการ²

คำจำกัดความดังกล่าวข้างต้น ความหมายในทางกฎหมายเป็นความหมายทั่วไปในเรื่องสิทธิเรียกร้องระหว่างเจ้าหนี้กับลูกหนี้ สิทธิเรียกร้องนี้อาจเกิดจากการค้าขาย การกู้ยืม การว่าจ้างหรืออื่น ๆ ก็ได้

ส่วนความหมายทางการเงินและทางการเงินบัญชีนั้นเหมือนกัน กล่าวคือ เป็นลูกหนี้ของธุรกิจอื่นเกิดจากการดำเนินงานตามปกติของธุรกิจ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นสิทธิเรียกร้องให้ชำระเป็นเงิน มีเป็นส่วนน้อยที่เป็นสิทธิเรียกร้องที่ ใ้ได้รับชำระเป็นสินค้าหรือบริการ เช่นเงินมัดจำค่าซื้อสินค้า หรือค่าใช้จ่ายล่วงหน้า

ในส่วนที่จะศึกษาต่อไปเป็นลูกหนี้ในความหมายของการเงินหรือการบัญชี นั่นก็คือลูกหนี้ของธุรกิจนั่นเอง ในปัจจุบันนี้แม้การขายปลีกส่วนใหญ่จะเป็นการขายเงินสก็ก็ตาม แต่

1. Jame C. Van Horne, Financial Management and Policy, Second Edition (New Jersey: Prentice-Hall Inc., 1971), P. 441

2. G.A. Welsch, C.T. Zlatkovich and J.A. White, Intermediate Accounting, Third Edition (Illinois: Richard D. Irwin Inc., 1972), p. 226

การค้าขายในระดับขายส่งหรือการขายของผู้ผลิตสินค้าก็ยังนิยมขายเป็นเงินเชื่อกันอยู่ โดยผู้ซื้อจะรับสินค้าหรือบริการไปก่อนและจะชำระเงินเมื่อครบกำหนดตามที่ได้ตกลงกันไว้ ซึ่งอาจเป็น 30 วัน 90 วัน 120 วัน 1 ปี หรืออาจจะเกินกว่าก็ได้ สาเหตุที่ต้องมีการขายเชื่อก็เพราะการขายของพ่อค้าขายส่งหรือผู้ผลิตแต่ละครั้งเป็นจำนวนมาก ผู้ซื้อต้องอาศัยระยะเวลาในการขายสินค้าที่ซื้อมาและรวบรวมเงินค่าขายจึงจะสามารถนำไปชำระหนี้ได้ และอีกสาเหตุหนึ่งเพราะธุรกิจในปัจจุบันมีการแข่งขันกันมาก จึงพยายามขายเชื่อ

ชนิดของลูกหนี้ ลูกหนี้อาจแบ่งแยกได้เป็น 2 ชนิดดังนี้คือ³

1. ลูกหนี้ที่เกิดจากการค้าปกติ (Trade receivables) ซึ่งแยกได้เป็น

ก. ลูกหนี้การค้า (Accounts receivable) เป็นลูกหนี้อันเกิดจากธุรกิจขายสินค้าหรือบริการให้แก่ธุรกิจอื่นหรือบุคคลอื่นเป็นเงินเชื่อและยังไม่ครบกำหนดชำระ

ข. ตัวเงินรับ (Notes receivable) หมายถึงตัวเงินที่ธุรกิจได้รับชำระจากบุคคลภายนอกและอาจเป็นการรับชำระค่าสินค้าหรือบริการหรือเนื่องจากสาเหตุอื่นก็ได้ แต่ส่วนใหญ่เป็นตัวเงินรับจากการดำเนินการค้าตามปกติ

2. ลูกหนี้อื่น (Special receivable) หรือเงินพึงรับ สามารถแยกได้ดังนี้

ก. เงินมัดจำ (Deposits) หมายถึงเงินมัดจำที่ธุรกิจได้จ่ายไปเพื่อเป็นประกันค่าเสียหายที่อาจเกิดขึ้นหรืออาจเป็นเงินมัดจำตามที่ระบุไว้ในสัญญาเพื่อป้องกันการผิดสัญญา เช่น การรับเหมาก่อสร้าง เป็นต้น

ข. สิทธิเรียกร้องต่อธุรกิจหรือบุคคลภายนอก (Claims against various parties) เช่นรายไคค่างรับ (คอกเบี้ยค่างรับหรือค่าเช่าค่างรับ เป็นต้น) เงินประกันค่าเสียหายที่เกิดจากการปฏิบัติงานตามสัญญา ค่าเสียหายอันเกิดจากสินค้าที่ซื้อมา ค่าเสียหายที่เรียกร้องจากเจ้าหน้าที่และพนักงานของธุรกิจ เงินจ่ายล่วงหน้าให้แก่บริษัทย่อยหรือบริษัทในเครือ ค่าภานะที่ลูกค้ายังไม่ส่งคืน (ไม่มีเงินมัดจำ) เงินปันผลค่างรับ ค่าเสียหายที่เรียกร้องจากบริษัทประกันภัย และค่าสินไหมทดแทนที่ได้จากการฟ้องร้อง

ค. เงินจ่ายล่วงหน้าแก่พนักงานลูกจ้างของธุรกิจ (Advance to employees) ได้แก่ เงินเดือนที่พนักงานลูกจ้างเบิกไปล่วงหน้า เงินที่จ่ายเป็นค่าพาหนะและที่พักล่วงหน้าแก่

3. Welsch, Zlatkovich and White, Ibid, P. 266

พนักงานชายที่เดินทางไปขายต่างจังหวัด

ง. เงินให้กู้ยืมแก่พนักงานลูกจ้าง (Loans to employees) ปัจจุบันธุรกิจขนาดใหญ่บางแห่งมักจะให้เงินกู้แก่พนักงานลูกจ้างและทางธุรกิจถือว่าเป็นสวัสดิการอย่างหนึ่งที่ธุรกิจให้แก่ลูกจ้าง เงินให้กู้ประเภทนี้ส่วนใหญ่ธุรกิจจะคิดดอกเบี้ยในอัตราค่า เงินกู้ชนิดนี้ได้แก่เงินให้กู้ยืมเพื่อสร้างบ้าน (Housing loan) หรือเงินให้กู้ยืมเพื่อซื้อรถยนต์ (Car loan) เป็นต้น

ในแง่ของการสอบบัญชีจะให้ความสำคัญหรือมุ่งตรวจสอบแต่ลูกหนี้ อันเกิดจากการค้าเป็นหลักใหญ่ เนื่องจากลูกหนี้การค้าเป็นรายการสินทรัพย์เคลื่อนที่ที่สำคัญ เพราะมีจำนวนมากเมื่อคิดเป็นตัวเงิน และมีอัตราส่วนสูงเมื่อเทียบกับสินทรัพย์เคลื่อนที่ทั้งหมดหรือสินทรัพย์รวมของธุรกิจ

การศึกษาของแนววิทยานิพนธ์นี้เป็นการศึกษาการสอบบัญชีลูกหนี้ ดังนั้นส่วนใหญ่ของวิทยานิพนธ์จะกล่าวถึงแต่ปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับลูกหนี้การค้า อย่างไรก็ตาม มิใช่จะกล่าวถึงแต่เพียงลูกหนี้การค้าเพียงอย่างเดียว หากจะกล่าวถึงลูกหนี้ประเภทอื่นบ้าง

ความสำคัญของลูกหนี้ โดยทั่วไปนั้น ลูกหนี้การค้าเป็นสินทรัพย์หมุนเวียนที่สำคัญมากชนิดหนึ่งของธุรกิจ ควดยเหตุผล ดังนี้คือ

1. ลูกหนี้การค้าเป็นส่วนประกอบที่มีอัตราส่วนสูงเมื่อเทียบกับสินทรัพย์หมุนเวียน และเมื่อเทียบกับสินทรัพย์รวม ดังจะเห็นจากตารางต่อไปนี้

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตาราง 2 - 1 แสดงอัตราส่วนร้อยละของลูกหนี้คอสินทรัพย์หมุนเวียนและสินทรัพย์รวม ณ สิ้นปี 2514 - 2516

ประเภทการค้า	อัตราส่วนร้อยละของ ลูกหนี้การค้าคอสินทรัพย์ หมุนเวียน				อัตราส่วนร้อยละของ ลูกหนี้การค้าคอสินทรัพย์ รวม			
	2514	2515	2516	เฉลี่ย	2514	2515	2516	เฉลี่ย
1. การขายของ	58.2	52.9	62.6	57.9	40.1	32.4	37.8	36.8
2. การรับจ้างทำของ	67.9	73.5	68.2	69.9	54.0	56.2	46.1	52.1
3. โรงแรม	42.8	64.5	62.0	56.4	4.8	9.6	10.9	8.4
4. ธนาคารและธุรกิจการเงิน	69.3	63.3	70.6	67.7	64.7	59.4	66.9	63.7
5. การประกันภัย	22.0	43.7	26.7	30.8	13.9	30.7	18.7	21.1
6. อื่น ๆ	65.2	65.4	61.4	64.0	46.9	48.0	47.5	47.5

ที่มา : สำนักงานไพรัชวอเตอร์เฮาส์แอนด์โก และ

รายงานเศรษฐกิจรายเดือน ธนาคารแห่งประเทศไทย

การจัดแบ่งประเภทการค้าได้จัดแบ่งเป็น 6 ประเภท โดยการยึดประมวลรัษฎากรเป็นหลัก และข้อมูลที่จัดเก็บมานี้เป็นข้อมูลของบริษัทจำกัด ที่จัดตั้งขึ้นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

การขายของ ในธุรกิจประเภทนี้ หมายถึงทั้งกิจการที่ซื้อมาขายไป และกิจการที่เป็นผู้ผลิตเองและขาย ซึ่งมีอัตราส่วนของลูกหนี้คอสินทรัพย์หมุนเวียนโดยเฉลี่ยประมาณ 3/5 หรือ 60% และมีลูกหนี้อยู่ประมาณ 1 ใน 3 ของสินทรัพย์รวม

การรับจ้างทำของ ส่วนใหญ่ได้แก่ พวกธุรกิจก่อสร้าง และธุรกิจโฆษณา ซึ่งมีลูกหนี้โดยเฉลี่ยเท่ากับร้อยละ 70 ของสินทรัพย์หมุนเวียน และเท่ากับร้อยละ 51 ของสินทรัพย์ทั้งสิ้น

ธุรกิจโรงแรม หมายถึง โรงแรมชั้นหนึ่งเท่านั้น และจากตัวเลขในตารางลูกหนี้ของธุรกิจโรงแรมมีอยู่โดยเฉลี่ยประมาณ 56% ของสินทรัพย์หมุนเวียน และเมื่อเทียบกับสินทรัพย์แล้วจะมีอยู่โดยเฉลี่ยเพียง 8% เท่านั้น ทั้งนี้เพราะสินทรัพย์ส่วนใหญ่ของธุรกิจโรงแรมมักเป็นสิ่งก่อสร้างและสิ่งตกแต่ง

การธนาคารและธุรกิจการเงิน ได้แก่ธนาคารพาณิชย์และบริษัทการเงิน โดยทั่วไป สินทรัพย์หมุนเวียนของธนาคารและบริษัทการเงินส่วนใหญ่จะเป็นเงินสด และลูกหนี้เงินกู้ ซึ่งลูกหนี้เงินกู้ก็คือลูกหนี้การค้าของธุรกิจการธนาคารและการเงินนั่นเอง และจะมีอัตราส่วนคอนข้างสูง เมื่อเทียบกับสินทรัพย์หมุนเวียน กล่าวคือ ลูกหนี้โดยเฉลี่ยจะมีอยู่กว่า 2/3 ของสินทรัพย์หมุนเวียน และเมื่อเทียบกับสินทรัพย์รวมแล้ว ลูกหนี้จะมีอยู่โดยเฉลี่ยกว่าร้อยละ 60 ของสินทรัพย์รวม

การประกันภัย หมายความว่าถึงธุรกิจประกันชีวิตและประกันวินาศภัย ลูกหนี้ของธุรกิจประกันภัยใดก็ตามเมื่อเปรียบเทียบกับสินทรัพย์รวมแล้ว ลูกหนี้โดยเฉลี่ยจะมีอยู่ประมาณร้อยละ 31 ของสินทรัพย์หมุนเวียน และมีอยู่ประมาณร้อยละ 21 ของสินทรัพย์รวม

ประเภทอื่น ๆ หมายความว่าถึงธุรกิจที่ไม่สามารถจัดเข้าประเภทการค้าดังกล่าวมาได้ ลูกหนี้ของธุรกิจอื่น ๆ เหล่านี้มีอยู่ประมาณ 64% ของสินทรัพย์หมุนเวียน และเมื่อเทียบกับสินทรัพย์รวมแล้ว มีอยู่เกือบ 1/2 ของสินทรัพย์รวม .

จึงอาจสรุปได้ว่า โดยเฉลี่ยแล้วลูกหนี้การค้าของธุรกิจจะมีอยู่กว่า 1/2 ของสินทรัพย์หมุนเวียน

2. ลูกหนี้มีสภาพคล่อง (Liquidity) รองจากเงินสด และ
3. ยอดลูกหนี้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการขายซึ่งเป็นกิจกรรมหลักของธุรกิจ

ดังนั้น ผู้สอบบัญชีจึงต้องให้ความสำคัญในการตรวจสอบลูกหนี้อย่างมาก ทั้งความพยายามและระยะเวลาที่ใช้ในการตรวจสอบ

2. ความหมาย วัตถุประสงค์ และมาตรฐานการสอบบัญชี

ความหมายของการสอบบัญชี การสอบบัญชีหมายถึง "การกระทำที่เกี่ยวกับการตรวจสอบ (Verification) ข้อมูลทางบัญชี และงบการเงินของธุรกิจ (Accounting statements and reports) ว่ามีความถูกต้องแน่นอน (accuracy) และความน่าเชื่อถือ (reliability) ไตมากน้อยเพียงใด"⁴

4. R.K. Mautz, Fundamentals of Auditing, Second Edition (New York: John Wiley & Sons Inc., 1967) p. 1

หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง การสอบบัญชี ก็คือ การตรวจสอบอย่างมีระบบ (Systematic Examination) ของผู้สอบบัญชีรับอนุญาต⁵ ในการตรวจสอบ การบันทึกทางบัญชี งบการเงิน (Financial Statements) และการดำเนินงานของธุรกิจที่เกี่ยวข้อง ว่าได้กระทำตามหลักการบัญชีอันเป็นที่รับรองกันโดยทั่วไปหรือไม่ ได้กระทำตามนโยบายของฝ่ายจัดการหรือไม่ และหรือได้กระทำตามกฎหมายข้อบังคับหรือระเบียบของธุรกิจหรือไม่

การตรวจสอบของผู้สอบบัญชี จะกระทำโดยการรวบรวมหลักฐาน (evidence) ต่าง ๆ เพื่อพิสูจน์ความถูกต้องของบัญชี ด้วยการตรวจสอบหลักฐานกับข้อมูลที่บันทึกไว้ในบัญชี ขณะเดียวกันผู้สอบบัญชียังต้องตรวจดูว่าวิธีการบัญชีที่ธุรกิจกำลังใช้อยู่ เป็นวิธีการบัญชีที่ถูกต้องและเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป และต้องตรวจสอบว่าการดำเนินงานของธุรกิจได้กระทำไปตามระเบียบกฎหมายข้อบังคับ ตลอดจนนโยบายของบริษัทที่กำหนดไว้ ผลการตรวจสอบของผู้สอบบัญชี ๆ จะรายงานไว้ในรายงานการสอบบัญชี

อนึ่ง "หลักฐาน" ในการสอบบัญชีหมายความว่า รายการที่ปรากฏในสมุดบัญชี ใบสำคัญ และเอกสารที่ประกอบรายการบันทึกทางบัญชี ตลอดจนข้อเท็จจริงอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับรายการในบัญชีและการดำเนินงานของธุรกิจ ซึ่งผู้สอบบัญชีต้องรวบรวมขึ้น เพื่อที่จะสามารถแสดงความเห็นว่างบการเงินของกิจการที่ทำการตรวจสอบ ถูกต้องและน่าเชื่อถือเพียงใด

หลักฐานที่ใช้ในการสอบบัญชานั้นไม่ว่าผู้สอบบัญชีจะได้อาจภายในกิจการ หรือได้จากบุคคลภายนอก หรือได้จากการจัดทำขึ้นเองของผู้สอบบัญชีก็ตาม ถ้าเป็นข้อเท็จจริงที่จะทำให้ผู้สอบบัญชีสามารถแสดงความเห็นเกี่ยวกับงบการเงินของธุรกิจที่ทำการตรวจสอบแล้ว ถือได้ว่าเป็นหลักฐานในการตรวจสอบบัญชีทั้งสิ้น

ดังนั้น การสอบบัญชี คือ การพยายามที่จะตรวจสอบว่า งบการเงินของธุรกิจ ได้แสดงฐานะการเงิน ณ วันสิ้นงวด (financial position) และผลการดำเนินงานในงวด สิ้นสุดวันเดียวกัน (the results of operations) ของธุรกิจถูกต้องเพียงใด

วัตถุประสงค์ของการสอบบัญชี วัตถุประสงค์ของการสอบบัญชีของผู้สอบบัญชีรับอนุญาตก็คือ "แสดงความเห็น (opinion) เกี่ยวกับงบการเงินที่ตรวจสอบ ว่าได้แสดงฐานะ

5. รายละเอียดเกี่ยวกับผู้สอบบัญชีรับอนุญาต โดยเฉพาะของไทย คุ้ได้ ใน พระราชบัญญัติผู้สอบบัญชี พ.ศ. 2505 ภาคผนวก ก.

การเงินและผลการดำเนินงาน ถูกต้องตามควร (fairness) มากน้อยเพียงใด"⁶

จะเห็นได้ว่าวัตถุประสงค์หลักของการสอบบัญชี ก็คือ การตรวจสอบเพื่อที่จะ "ออกความเห็น" (the expression of an opinion) วางบการเงินของธุรกิจที่ได้รับ การตรวจสอบ ได้จัดทำขึ้นเพื่อแสดงฐานะการเงินและผลการดำเนินงานถูกต้อง (fairness) เพียงใด ดังจะเห็นได้ในรายงานสอบบัญชีแบบสั้น (Short - form audit report) ของ ผู้สอบบัญชี ซึ่งมีลักษณะดังนี้คือ:⁷

เสนอผู้ถือหุ้นและคณะกรรมการบริษัท.....

ข้าพเจ้าได้ตรวจสอบงบดุล ลงวันที่ 31 ธันวาคม 2516 และงบกำไรขาดทุน ประจำปี สิ้นสุดในวันเดียวกัน ของบริษัท.....จำกัด การตรวจสอบได้กระทำตาม มาตรฐานการสอบบัญชีที่รับรองทั่วไป ซึ่งรวมทั้งการทดสอบรายการบัญชี และวิธีการตรวจสอบอื่นที่เห็นจำเป็น

ข้าพเจ้ามีความเห็นว่างบดุลและงบกำไรขาดทุนนี้ แสดงฐานะการเงิน ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2516 และผลการดำเนินงานประจำปี สิ้นสุดในวันเดียวกันของบริษัท..... จำกัด ถูกต้องตามควร ซึ่งได้ทำขึ้นตามหลักการบัญชีที่รับรองทั่วไปและได้ถือปฏิบัติเช่นเดียวกับปีก่อน

กรุงเทพฯ

20 เมษายน 2517

นาย.....

ผู้สอบบัญชีรับอนุญาต

6. AICPA, Auditing Standards and Procedures: Statements on Auditing Procedure No. 33 (New York: American Institute of Certified Public Accountants, Inc., 1963) p. 9

7. รายงานแบบสั้นที่เป็นภาษาอังกฤษได้มาจาก A.W. Holmes and W.S. Overmyer, A Auditing: Principles and Procedures, 7th Edition (Illinois: Richard D. Irwin, Inc., 1971), p. 8

จะเห็นได้ว่า ในรายงานสอบบัญชีแบบสั้นนี้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกกล่าวถึงขอบเขต (scope) การตรวจสอบ ว่าได้มีการตรวจสอบตามมาตรฐานการสอบบัญชีอันเป็นที่รับรองทั่วไป และรวมวิธีอื่นที่เห็นว่าจำเป็น ส่วนที่สองเป็นการแสดงความเห็นของผู้สอบบัญชีจากผลการตรวจสอบ

ในรายงานสอบบัญชีโดยปกติ ผู้สอบบัญชีจะออกความเห็นว่างบการเงินแสดงฐานะการเงินและผลการดำเนินงานถูกต้องตามควร (present fairly) และการพิจารณาว่างบการเงินแสดงผลถูกต้องตามควรหรือไม่นั้น จะต้องพิจารณาถึงหลักการที่เกี่ยวข้อง 3 ประการ⁸ คือ หลักการบัญชีที่ใช้ (Accounting propriety) การเปิดเผยข้อมูลอย่างเพียงพอ (Adequate disclosure) และหน้าที่ความรับผิดชอบในการสอบบัญชี (Audit obligation) หลักการบัญชีที่ใช้ โดยทั่วไปหมายถึงหลักการบัญชีอันเป็นที่รับรองทั่วไป (Generally Accepted Accounting Principles) ซึ่งแยกออกได้เป็น 2 ส่วนคือ วิธีการบัญชี (Accounting methods) อันได้แก่ การจัดประเภทบัญชีแยกประเภท (Account Classification) การวิเคราะห์รายการเพื่อลงบัญชี หลักการถือรายการจ่ายเป็นทุน (capitalization) วิธีการคิดค่าเสื่อมราคา การใช้หลักเกณฑ์คิดรายได้รายการจ่ายแบบพึงรับพึงจ่าย (accruals) และวิธีการตีราคาสินค้าคงคลัง เป็นต้น และอีกส่วนหนึ่งคือ การแสดงงบการเงิน (Financial - statement presentation) ซึ่งเกี่ยวกับการจัดแยกประเภทรายการในงบดุล (balance sheet classification) หลักการที่ใช้ปฏิบัติเกี่ยวกับรายการผิดปกติ (Unusual gains and losses) และการแสดงรายการหนี้สินไม่แน่นอน เป็นต้น

การเปิดเผยข้อมูลอย่างเพียงพอ ตามหลักการเปิดเผยข้อมูลจะถือว่าผู้สอบบัญชีได้กระทำหน้าที่เกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูลในงบการเงินต่อบุคคลที่สาม (Third parties) ซึ่งเป็นผู้ใช้งบการเงินเมื่อ

ก. ผู้สอบบัญชีมีความมั่นใจว่า ในงบการเงินได้มีการเปิดเผยข้อมูล (information) อย่างเพียงพอสำหรับใช้ตัดสินใจในการลงทุน ภายใต้สถานการณ์ขณะนั้น

8. James A. Cashin, Handbook for Auditors, (New York: McGraw-Hill Book Company, 1971), p. 1-5, 1-6

ข. ผู้สอบบัญชีได้แสดงให้เห็นเป็นที่ปรากฏว่าได้ใช้ความสามารถและมีความตั้งใจในฐานะผู้เชี่ยวชาญ (expert) ทำการตรวจสอบข้อมูลทางบัญชี และได้แสดงความเห็นถึงความน่าเชื่อถือของงบการเงิน

ค. ผู้สอบบัญชีได้มีความสำนึกถึงหน้าที่โดยการใช้ความสามารถในวิชาชีพแห่งตนทำการปกป้องส่วนใดส่วนเสียของผู้ลงทุน

หลักการประการสุดท้ายคือ หน้าที่ความรับผิดชอบในการสอบบัญชี หมายความว่าผู้สอบบัญชีได้ใช้ความพยายามป้องกันมิให้ผู้ไ้รายงานสอบบัญชีเข้าใจผิด (mislead) เกี่ยวกับขอบเขตการตรวจสอบหรือ ความเห็นที่ตนได้แสดงไว้

เพราะฉะนั้น ถ้าหากงบการเงินที่ผู้สอบบัญชีทำการตรวจสอบได้จัดทำขึ้นตามมาตรฐานการบัญชีอันเป็นที่รับรองทั่วไป มีการเปิดเผยข้อเท็จจริงหรือข้อมูลอย่างเพียงพอ และผู้สอบบัญชีได้ตระหนักถึงหน้าที่ความรับผิดชอบในการสอบบัญชีแล้ว ผู้สอบบัญชีย่อมสามารถแสดงความเห็นว่า งบดุลและงบกำไรขาดทุนได้แสดงฐานะการเงินและผลการดำเนินงานถูกต้องตามควร

004251

มาตรฐานการสอบบัญชี เรื่องเกี่ยวกับมาตรฐานการสอบบัญชี จะแยกกล่าวเป็น 3 ส่วนด้วยกันคือ ในส่วนแรกจะกล่าวถึงมาตรฐานการสอบบัญชีของประเทศสหรัฐอเมริกา ส่วนที่สองเป็นมาตรฐานการสอบบัญชีของประเทศอังกฤษ และส่วนที่สามจะว่าด้วยมาตรฐานการสอบบัญชีของประเทศไทย

เหตุที่ต้องกล่าวถึงมาตรฐานการสอบบัญชีทั้งของประเทศสหรัฐอเมริกาและของประเทศอังกฤษ ก็เพราะมาตรฐานการสอบบัญชีของประเทศทั้งสองมีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อมาตรฐานการสอบบัญชีของประเทศไทย นอกจากนี้หลักการบัญชีที่ใช้อยู่ในประเทศไทยปัจจุบัน ส่วนใหญ่หรือทั้งหมดก็นำมาจากหลักการบัญชีที่สมาคมนักบัญชีและสมาคมผู้สอบบัญชีของประเทศทั้งสองกำหนดขึ้น การกล่าวถึงมาตรฐานการสอบบัญชีของสองประเทศดังกล่าว ก็เพื่อเปรียบเทียบกับมาตรฐานการสอบบัญชีของประเทศไทยว่ามีความแตกต่างหรือคล้ายคลึงกันอย่างไร

มาตรฐานการสอบบัญชีของประเทศสหรัฐอเมริกา ผู้ที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อวิชาชีพสอบบัญชีของประเทศสหรัฐอเมริกาคือ The American Institute of Certified Public Accountants (AICPA) หรือสมาคมผู้สอบบัญชีรับอนุญาตของประเทศอเมริกันเอง สมาคมนี้จัดตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1886 โดยกลุ่มนักบัญชีผู้ประกอบการวิชาชีพในการสอบบัญชี และได้มีการพัฒนามาจนกระทั่งปี ค.ศ. 1917

AICPA ก็กลายเป็นสถาบันวิชาการบัญชีระดับชาติ กล่าวคือได้เริ่มเป็นผู้ออกข้อสอบและจัดการสอบไล่อุตของการเป็นผู้สอบบัญชีรับอนุญาต นอกจากนี้สมาคมยังมีบทบาทอย่างสำคัญในการพัฒนาวิชาชีพการบัญชี เช่นมีการออกเอกสารชื่อ Verification of financial Statements, Accounting Research Bulletin ตลอดจนส่งเสริมให้ทุนอุดหนุนการวิจัยทางด้านการบัญชี ให้แก่มหาวิทยาลัยต่าง ๆ และที่สำคัญในส่วนที่เกี่ยวกับการสอบบัญชีคือ ในปี 1963 Committee on Auditing Procedure (1962 - 63) ได้ออก Statements on Auditing Procedure No. 33 ว่าด้วย Auditing Standards and Procedures ในแถลงการณ์ฉบับนี้เป็นการรวบรวมและเพิ่มเติมรายงานต่าง ๆ เกี่ยวกับการสอบบัญชีที่สมาคมได้ออกใช้แต่ก่อน กล่าวคือรวม Internal Control (1949), Generally Accepted Auditing Standards (1954), Codification of Statements on Auditing Procedure (1951), และ Statements on Auditing Procedure No. 25 - 32 ในแถลงการณ์ฉบับ 33 นี้ ได้มีการกล่าวถึง มาตรฐานการสอบบัญชีอันเป็นที่รับรองทั่วไป (Generally Auditing Standards)⁹ มาตรฐานการสอบบัญชีนี้แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ มาตรฐานทั่วไป (General standards) มาตรฐานการปฏิบัติงาน (Standards of field work) และมาตรฐานการรายงาน (standards of reporting)

มาตรฐานทั่วไป

1. การตรวจสอบจะต้องกระทำโดยบุคคลคนหนึ่งหรือหลายคน ซึ่งได้รับการฝึกอบรมทางด้านวิชาการอย่างเพียงพอ และมีความชำนาญในฐานะผู้สอบบัญชี
2. เกี่ยวกับงานทั้งปวงที่ได้รับมอบหมาย ผู้สอบบัญชีต้องรักษาไว้ซึ่งความเป็นอิสระในทางความคิดและจิตใจ
3. ในการปฏิบัติงานตรวจสอบและการทำรายงาน ผู้สอบบัญชีจะต้องใช้ความระมัดระวังในฐานะผู้ประกอบการวิชาชีพอย่างเหมาะสม

9. AICPA, Op. cit. Chapter 2, p. 15 - 16

มาตรฐานการปฏิบัติงาน

1. ในการปฏิบัติงานผู้สอบบัญชีจะต้องมีการวางแผนในการตรวจสอบไว้อย่างเพียงพอและในกรณีมีผู้ช่วย ก็จะต้องมีการควบคุมอย่างใกล้ชิดและเหมาะสม
2. ผู้สอบบัญชีจะต้องทำการศึกษาและประเมินผลการควบคุมภายในของธุรกิจที่จะทำการตรวจสอบว่ามีความน่าเชื่อถือเพียงใด ทั้งนี้เพื่อกำหนดขอบเขตการทดสอบและวิธีการตรวจสอบ
3. ในการตรวจสอบผู้สอบบัญชีต้องให้ไทม์ซึ่งหลักฐานอย่างเพียงพอและเหมาะสม โดยการตรวจตรา การสังเกต การสอบถาม และการขอคำรับรองยืนยัน เพื่อใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการแสดงความเห็นเกี่ยวกับงบการเงินที่ตรวจสอบ

มาตรฐานการรายงาน

1. ในรายงานสอบบัญชีจะต้องระบุว่า งบการเงินได้ทำขึ้นตามหลักการบัญชีที่รับรองกันทั่วไปหรือไม่
2. รายงานสอบบัญชีจะต้องระบุว่า หลักการบัญชีที่ใช้อยู่ ได้ใช้ปฏิบัติเช่นเดียวกับงวดก่อนหรือไม่
3. ข้อมูลที่แสดงในงบการเงินให้ถือว่าเป็นการเปิดเผยข้อมูลอย่างเพียงพอ เว้นแต่จะไดกล่าวเป็นอย่างอื่นในรายงานสอบบัญชี
4. รายงานสอบบัญชีจะต้องมีการแสดงความเห็นเกี่ยวกับงบการเงินทั้งหมด หรือมีค่ากล่าวถึงการที่ไม่อาจแสดงความเห็นได้ เมื่อผู้สอบบัญชีไม่สามารถแสดงความเห็นได้ก็ควรแจ้งเหตุผลไว้ด้วยในทุกกรณีที่มีชื่อผู้สอบบัญชีเข้าไปเกี่ยวข้องกับงบการเงิน ในรายงานสอบบัญชีควรจะทำให้เห็นอย่างชัดเจนถึงลักษณะการตรวจสอบของผู้สอบบัญชี และระดับความรับผิดชอบของผู้สอบบัญชีที่มีอยู่

มาตรฐานทั่วไป เป็นมาตรฐานที่กำหนดคุณสมบัติของผู้สอบบัญชี โดยกำหนดว่า ผู้สอบบัญชีต้องผ่านการอบรมด้านวิชาการและการฝึกหัดงานอย่างเพียงพอมาก่อน และในการตรวจสอบบัญชีผู้สอบบัญชีต้องรักษาความมีอิสระทางความคิดและจิตใจ กล่าวคือผู้สอบบัญชีต้องไม่มีส่วนได้เสีย โดยเฉพาะทางด้านการเงินในธุรกิจที่ตนตรวจสอบ เพื่อผู้สอบบัญชีจะได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับงบการเงินอย่างอิสระ รายงานสอบบัญชีจึงจะได้รับความเชื่อถือจากบุคคล

ที่สามที่ใช้รายงานสอบบัญชีเพื่อประกอบการตัดสินใจลงทุน นอกจากนั้นการตรวจสอบและการรายงานของผู้สอบบัญชีต้องกระทำอย่างระมัดระวังในฐานะผู้ประกอบการวิชาชีพ และจากการศึกษาระดับของความระมัดระวังอย่างเหมาะสม ความรับผิดชอบตามกฎหมายเป็นมาตรฐานค่าสุดของความระมัดระวังอย่างเหมาะสม ขณะเดียวกันทาง AICPA ก็ได้มีการกำหนดกรรมวิธีของผู้สอบบัญชีอันเป็นความรับผิดชอบทางวิชาชีพ เพื่อยกระดับของความระมัดระวังให้สูงกว่าระดับที่กฎหมายกำหนดไว้ อนึ่ง คุณสมบัติประการสำคัญที่จะเป็นผู้สอบบัญชีรับอนุญาตของอเมริกาใต้ต้องเป็นสมาชิกของ AICPA และสอบผ่านข้อสอบที่ AICPA เป็นผู้ออก

มาตรฐานการปฏิบัติงาน เป็นการกำหนดลำดับขั้นที่จำเป็นและสำคัญของการสอบบัญชี โดยการกำหนดว่า ก่อนการตรวจสอบผู้สอบบัญชีจะต้องมีการวางแผนการตรวจสอบไว้อย่างดี และกรณีมีผู้ช่วยผู้สอบบัญชีต้องมีการแนะนำ สิ่งงาน และควบคุมการปฏิบัติงานของผู้ช่วยอย่างใกล้ชิด อย่างไรก็ตาม ก่อนที่ผู้สอบบัญชีจะวางแผน กำหนดวิธีและขอขเขตการตรวจสอบ ผู้สอบบัญชีจะต้องทำการศึกษาและประเมินผลการควบคุมภายในธุรกิจที่ตนจะทำการตรวจสอบเสียก่อน เพื่อกำหนดการควบคุมภายในมีข้อบกพร่องเสียอย่างไร ผู้สอบบัญชีจะได้นำกำหนดวิธีและขอขเขตการตรวจสอบ ตลอดจนปริมาณและคุณภาพของหลักฐานที่จำเป็นอย่างเหมาะสม นอกจากนั้น การจะให้ได้มาซึ่งหลักฐานอย่างเพียงพอและมีคุณภาพก็ขึ้นอยู่กับผู้สอบบัญชียังต้องใช้การตรวจตรา เช่นการตรวจสอบสินทรัพย์ประจำ ก็ต้องมีการไปตรวจดูว่ามีตัวตนอยู่จริงและสภาพดี การสังเกต เช่นการตรวจสอบสินค้าคงคลัง ต้องไปสังเกตการตรวจนับสินค้าคงคลังด้วย การสอบถามในการตรวจสอบผู้สอบบัญชีอาจมีความสงสัยในสิ่งที่ตนกำลังตรวจสอบ ผู้สอบบัญชีก็ต้องสอบถามจากเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง และรับผิดชอบ และการขอคำรับรองยืนยัน เช่นการตรวจสอบลูกหนี้ ผู้สอบบัญชีก็ควรจะต้องมีการขอคำรับรองยืนยันจากลูกหนี้ว่าลูกหนี้ได้เป็นหนี้ธุรกิจอยู่จริง การตรวจสอบเพื่อให้ได้หลักฐานมาอย่างเพียงพอ คือ มีจำนวนและชนิดของหลักฐานตามต้องการ และมีคุณภาพดีหรือเชื่อถือได้ โดยใช้วิธีการดังกล่าวก็เพื่อประกอบการแสดงความเห็นเกี่ยวกับงบการเงินที่ผู้สอบบัญชีตรวจสอบอยู่

มาตรฐานการรายงาน มาตรฐานนี้เป็นมาตรฐานที่กำหนดวิธีการรายงานของผู้สอบบัญชีภายหลังการตรวจสอบ กล่าวคือ ต้องระบุไว้ในรายงานสอบบัญชีว่างงบการเงินที่ทำการตรวจสอบได้จัดทำขึ้นตามหลักการบัญชีอันเป็นที่รับรองทั่วไปหรือไม่ และต้องระบุว่าหลักการดังกล่าวได้มีการใช้อย่างสม่ำเสมอหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ของผู้ใช้งบการเงินในการเปรียบเทียบฐานะการเงินและผลการดำเนินงานของธุรกิจแต่ละปี อนึ่ง ให้ถือว่าข้อมูล

ที่แสดงไว้ในงบการเงินเป็นการเปิดเผยข้อมูลอย่างเพียงพอ โดยผู้สอบบัญชีจะเขียนรายงานแบบสั้นดังกล่าวมาข้างตน กรณีมีปัญหาหรือข้อไม่เห็นด้วยประการใด ผู้สอบบัญชีก็จะรายงานเพิ่มเติมจากรายงานมาตรฐานแบบสั้น และในประการสุดท้าย ผู้สอบบัญชีต้องเปิดเผยความเห็นของตนเกี่ยวกับงบการเงินทั้งหมด ถ้าไม่สามารถออกความเห็นใด ผู้สอบบัญชีต้องระบุไว้ว่าไม่สามารถออกความเห็นใด การจะกล่าวหาว่าไม่สามารถออกความเห็นได้นั้น ผู้สอบบัญชีต้องแจ้งเหตุผลไว้ด้วย นอกจากนี้การแสดงความเห็นของผู้สอบบัญชีต้องแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเป็นการแสดงความเห็นอย่างไม่มีเงื่อนไข ความเห็นที่มีเงื่อนไข ความเห็นในทางไม่ดี หรือปฏิเสธไม่ออกความเห็นเลย

มาตรฐานการสอบบัญชีของประเทศอังกฤษ The Institute of Chartered Accountants in England and Wales เป็นสถาบันวิชาชีพที่มีบทบาทอย่างมากต่อวิชาชีพการบัญชี และการสอบบัญชี สถาบันได้รับการจัดตั้งโดยพระบรมราชานุญาต ในปี ค.ศ. 1880 ผู้เป็นสมาชิกของสถาบันแห่งนี้จะเรียกว่า Chartered Accountant บทบาทที่สำคัญของสถาบันแห่งนี้ก็คือ ผู้สอบบัญชีทุกคนต้องเป็นสมาชิกของสถาบันและเป็นผู้สอบไล่ได้ตามข้อกำหนดของสถาบัน นอกจากนี้ ผลงานด้านวิชาการทางสถาบันยังมีการออกขอแนะนำเกี่ยวกับหลักการบัญชี และการสอบบัญชี ตลอดจนให้คำแนะนำแก่รัฐบาลด้านการภาษีอากรและกฎหมายบริษัท จำกัด อีกด้วย แต่ที่สำคัญที่สุดคือการมีอิทธิพลต่อการสอบบัญชีในประเทศอังกฤษจนกฎหมายอังกฤษระบุไว้ว่า ผู้สอบบัญชีของบริษัทจำกัดจะต้องเป็นสมาชิกของสถาบันนี้ด้วย

มาตรฐานการสอบบัญชีของประเทศอังกฤษ มีลักษณะแตกต่างจากมาตรฐานการสอบบัญชีของประเทศสหรัฐอเมริกา กล่าวคือ มาตรฐานการสอบบัญชีของประเทศอังกฤษนั้น นอกจาก The Institute of Chartered Accountant in England and Wales จะเป็นผู้กำหนดแล้ว มาตรฐานการสอบบัญชียังต้องเป็นไปตามกฎหมาย คือ Companies Act ค.ศ. 1948 และ 1967 และยึดถือคำพิพากษาของศาลเป็นหลักอีกด้วย ส่วนของประเทศสหรัฐอเมริกาจะเห็นได้ว่าความบทบาทเกี่ยวกับมาตรฐานการสอบบัญชีอยู่ที่ AICPA ทั้งสิ้น มาตรฐานการสอบบัญชีของประเทศอังกฤษมิได้มีการรวบรวมสรุปเป็นเรื่องเหมือนดังเช่นมาตรฐานการสอบบัญชีของประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งสรุปไว้เป็น Statement on Auditing Procedure No. 33: Auditing Standards and Procedures หากของประเทศอังกฤษนั้นเน้นถึง "วิธีการตรวจสอบ" มากกว่า ดังนั้นทั้ง Members' Handbook ที่ The Institute of Chartered

Accountants in England and Wales เป็นผู้ออก และตำราว่าด้วยการสอบบัญชีของประเทศอังกฤษส่วนใหญ่จึงเน้นถึงการปฏิบัติในการตรวจสอบมากกว่า เพื่อให้เห็นข้อแตกต่างระหว่างมาตรฐานการสอบบัญชีของประเทศสหรัฐอเมริกาและมาตรฐานการสอบบัญชีของประเทศอังกฤษ การกล่าวถึงมาตรฐานการสอบบัญชีของประเทศอังกฤษจะกล่าวสรุปในแนวเดียวกับของประเทศสหรัฐอเมริกา กล่าวคือจะแบ่งเป็นมาตรฐานทั่วไป มาตรฐานการปฏิบัติงาน และมาตรฐานการรายงาน

มาตรฐานทั่วไป ตามข้อบังคับ (Bye - laws) ของ The Institute of Chartered Accountants กำหนดว่าผู้ที่จะเป็นผู้สอบบัญชีรับอนุญาตของประเทศอังกฤษ (Chartered Accountants) จะต้องเป็นผู้ผ่านการฝึกงาน (Articled Clerks) จากสำนักงานสอบบัญชีของผู้สอบบัญชีรับอนุญาตของประเทศอังกฤษ ระยะเวลาฝึกงานขึ้นอยู่กับผลการศึกษาของแต่ละคนซึ่งกำหนดไว้ตั้งแต่ 3 - 6 ปี เมื่อครบกำหนดการฝึกงานแล้วจึงจะมีสิทธิ์สอบเป็นผู้สอบบัญชีรับอนุญาตได้ และผู้สอบบัญชีรับอนุญาตต้องเป็นสมาชิกของสมาคมผู้สอบบัญชีด้วย

ส่วนที่เกี่ยวกับหน้าที่ ความรับผิดชอบและความสามารถในการวิชาชีพ (professional competence) ของผู้สอบบัญชี จะยึดถือเอามาตรฐานจากคำพิพากษาของศาลเป็นหลัก ดังคดีของ Kingston Cotton Mill Co., Ltd. ซึ่ง Lord Justice Lopes ตัดสินว่า "เป็นหน้าที่ของผู้สอบบัญชี ผู้ที่จะพึงปฏิบัติงานด้วยความจักเจเน (skill) ระวัง (care) และรอบคอบอย่างสมควร ส่วนการพิจารณาว่าความสามารถ ความระมัดระวัง และความรอบคอบอย่างสมควรมีความหมายเพียงใดนั้นต้องขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมแต่ละกรณี..... ถ้ามีสิ่งหนึ่งสิ่งใดชวนให้สงสัยแล้ว ผู้สอบบัญชีก็ควรจะสืบสวนจนถึงที่สุด แต่ถ้าไม่มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดชวนให้สงสัยแล้ว ก็มีหน้าที่เพียงระวังตามสมควร.....หน้าที่ของผู้สอบบัญชีไม่ควรจะเป็นภาระที่หนักจนเกินไป เพราะงานที่ต้องรับผิดชอบนั้นหนักอยู่แล้ว ส่วนคำตอบแทนก็ปานกลาง....." และในอีกคดีหนึ่งของ London and general Bank ซึ่ง Lord Justice Lindley พิพากษาว่า "ผู้สอบบัญชีต้องซื่อสัตย์ นั่นก็คือ ต้องไม่รับรองในสิ่งซึ่งตนไม่เชื่อว่าเป็นความจริง และจะต้องใช้ความชำนาญ (skill) และความระมัดระวังอย่างเหมาะสมก่อนที่จะเชื่อว่า สิ่งที่ตนรับรองนั้นเป็นความจริง ส่วนการจะถือว่าอะไรเป็นความระมัดระวังอย่างเหมาะสมก็ต้องขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของแต่ละกรณี"

จากคำพิพากษาดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ที่สำคัญที่สุดคือ การเนนว่าผู้สอบบัญชีต้องเป็นผู้ซื่อสัตย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการซื่อสัตย์ต่อวิชาชีพของตน กล่าวคือจะรับรองแต่สิ่งที่เป็นจริงเท่านั้น และการปฏิบัติงาน ถ้าหากมิได้มีสิ่งใดเป็นที่น่าสงสัยแล้ว ผู้สอบบัญชี ก็จะทำ การตรวจสอบโดยใช้ความชำนาญและความระมัดระวังรอบคอบอย่างเหมาะสม ในแต่ละกรณี การกล่าวหาว่า ผู้สอบบัญชีรับรองแต่สิ่งที่เป็นจริงย่อหมายถึงความว่า ผู้สอบบัญชีมีความเป็นอิสระในการปฏิบัติงานและแสดงความคิดเห็นของตนเกี่ยวกับงบการเงินที่ตนได้ตรวจสอบ และจะไม่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งที่จะทำให้ลายความเป็นอิสระของตน (independence)

นอกจากผู้สอบบัญชีจะต้องมีหน้าที่รับผิดชอบการตรวจสอบด้วยความชำนาญและระมัดระวังอย่างเหมาะสมตามข้อกำหนดในวิชาชีพแล้ว ผู้สอบบัญชียังต้องมีหน้าที่รับผิดชอบตามบทบัญญัติใน Companies Act 1961 ด้วย

มาตรฐานการปฏิบัติงาน จาก Statements on Auditing ว่าด้วย General Principles of Auditing ที่ทางสมาคมออกในปี 1961 ข้อ 8. กล่าวถึงลักษณะสำคัญในการตรวจสอบมีดังนี้

ก. ทำการประเมินความเหมาะสมของระบบบัญชี การจบบันทึก และระบบการควบคุมภายใน

ข. ทำการทดสอบ และสอบถาม เท่าที่เห็นว่าจำเป็น เพื่อใช้ประกอบการพิจารณาออกความเห็นว่างบการเงินที่จัดทำตามระบบบัญชีที่มีอยู่นั้นมีความน่าเชื่อถือเพียงใด

ค. ทำการเปรียบเทียบงบกำไรขาดทุนและงบดุลกับการจบบันทึกทางบัญชี ว่ามีความสอดคล้องตรงกันหรือไม่

ง. ทำการตรวจสอบดูว่างบกำไรขาดทุนและงบดุลที่สร้างขึ้นเสนอต่อผู้ถือหุ้นนั้น ในความเห็นของผู้สอบบัญชี ได้แสดงฐานะการเงินและผลการดำเนินงานตามจริงและถูกต้องตามควร (true and fair) ตลอดจนได้มีการเปิดเผยข้อมูลตามจริงและตามข้อกำหนดของกฎหมายหรือไม่

และในข้อ 9 ได้กล่าวไว้ว่า ผู้สอบบัญชีควรลงงานการตรวจสอบรายละเอียดให้น้อยที่สุดให้สอดคล้องกับระบบการควบคุมภายในและการจบบันทึกที่มีอยู่ กล่าวคือ ถ้าจากการทดสอบและสอบถามของผู้สอบบัญชีปรากฏว่าระบบการควบคุมภายในดีและมีการปฏิบัติตามระบบที่วางไว้ การตรวจสอบในรายละเอียดย่อมไม่มีความจำเป็น ในทางตรงข้าม ถ้าระบบ

การควบคุมภายในไม่ค้ำ หรือการปฏิบัติมิไคกระทำตามระบบการควบคุมภายในที่วางไว้ ผู้สอบบัญชีย่อมมีความจำเป็นต้องสรุปรวบรวมข้อบกพร่องและกำหนดลักษณะและขอบเขตการตรวจสอบ

จะเห็นได้ว่า มาตรฐานการปฏิบัติงานเริ่มค้ำย การประเมินผลการควบคุมภายในและวิธีปฏิบัติในการจคบัณฑิทางบัญชี เพื่อกำหนดลักษณะและขอบเขตการตรวจสอบ ขณะเดียวกันวิธีการตรวจสอบก็ไคกำหนดไว้อย่างกว้าง ๆ เพียง 2 อย่าง คือ ใช้การทดสอบและสอบถามเท่านั้น นอกจากนี้ก็ทำการตรวจสอบค้ำวงบการเงินไคจัดทำขึ้นตามจริง ถูกต้องตามควรและไคมีการเปิดเผยข้อมูลตามจริงและที่สำคัญต้องเป็นไปตามข้อกำหนดของกฎหมายค้ำย อย่างไรก็ตามก็ค้ำมีข้อนำสังเกตว่า ในมาตรฐานการตรวจสอบนี้ไคมีการระบุถึงวิธีการตรวจสอบที่ตองใช้การขอค้ำรับรองยืนยัน และการสังเกตเพื่อประกอบตรวจสอบลูกหนี้และสินค้ำคงคลัง แต่ทางสมาคมไคออกเป็นแถลงการณ์ออกมาตางหากวาค้ำย Verification of debtor balances: confirmation by direct communication ในปี 1967 และ Attendance at stocktaking ในปี 1968

มาตรฐานการรายงาน ในกฎหมายวาค้ำยบริษัทปี 1967 มาตรา 14 (3) กลาวว่า ผู้สอบบัญชีจะตองระบุในรายงาน ว่า ในความเห็นของตงบุคคลและงบค้ำไรชาค้ำทุนของบริษัทไคแสดงฐานะการเงินในวันสิ้นงวดและผลการค้ำเนินงานประจำงวดถูกต้องตามควร และไคจัดทำขึ้นตามข้อกำหนดของกฎหมายวาค้ำยบริษัทปี 1948 และ 1967

และ (4) ในการรายงาน ให้เป็นหน้าที่ของผู้สอบบัญชีที่จะค้ำเนินการตรวจสอบเพื่อให้ตงสามารถออกความเห็นในเรื่องตาง ๆ ค้ำงนี้

ก. บริษัทไคทำบัญชีไว้อย่างเรียบร้อยหรือไม่ และผู้สอบบัญชีได้รับรายงานจากสาขาตาง ๆ ที่ตงมิไคไปตรวจสอบค้ำยตงเอง อย่างเพียงพอแก่การตรวจสอบหรือไม่

ข. งบค้ำลและงบค้ำไรชาค้ำทุนไคจัดทำขึ้นถูกต้องตามสมค้ำบัญชีของบริษัทและรายงานจากสาขาหรือไม่

ถ้ำผู้สอบบัญชีเห็นวาค้ำ บัญชีของบริษัทมิไคทำไว้อย่างเรียบร้อย หรือมิไคได้รับรายงานจากสาขาที่ตงมิไคไปตรวจสอบค้ำยตงเองอย่างเพียงพอในการตรวจสอบ หรือรายงานการเงินมิไคทำขึ้นถูกต้องตามสมค้ำบัญชีของบริษัทและรายงานจากสาขา ให้ผู้สอบบัญชีแถลงถึงความจริงเหล่านั้ในรายงาน

ในกรณีที่ผู้สอบบัญชีได้รับคำสั่งจากเจ้าหน้าที่บริษัทตามที่ตนเห็นว่าจำเป็นเพื่อ การตรวจสอบ ให้แถลงถึงความจริงเช่นว่านั้นในรายงานผู้สอบบัญชีด้วย

จากข้อกำหนดตามกฎหมายว่าด้วยบริษัทของอังกฤษ ผู้สอบบัญชีนอกจากต้องแสดง ความเห็นว่า งบดุลและงบกำไรขาดทุนได้แสดงฐานะการเงินและผลการดำเนินงานของบริษัท ตามจริงตามควรแล้วยังต้องรายงานว่า งบดุลและงบกำไรขาดทุนได้ทำขึ้นถูกต้องตามบทบัญญัติ ของกฎหมายหรือไม่ เพราะกฎหมายบริษัทของอังกฤษได้กำหนดไว้ว่า บริษัทต้องเปิดเผยราย การอะไรบางอย่างในงบดุลและงบกำไรขาดทุน อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตคือ ในมาตรฐานการ รายงานของอังกฤษนี้ มิได้กำหนดให้รายงานมาตรฐานและขอเขตการตรวจสอบ และมาตรฐาน การบัญชีที่บริษัทใช้ ตลอดจนกล่าวว่าบริษัทใช้หลักบัญชีเช่นปีก่อน

มาตรฐานการสอบบัญชีของประเทศไทย ในส่วนนี้จะแยกกล่าวเป็น 2 ส่วน คือ การสอบบัญชีก่อนที่จะมีพระราชบัญญัติผู้สอบบัญชี 2505 และขอเสนอว่าควยมาตรฐานการสอบ บัญชีของสมาคมนักบัญชีแห่งประเทศไทย ซึ่งเสนอต่อที่ประชุมนักบัญชีทั่วประเทศครั้งที่ 1 ในวันที่ 21 - 23 มกราคม 2509 ณ ศาลาสันติธรรม และการสอบบัญชีหลังการออกพระราชบัญญัติ ผู้สอบบัญชี 2505 และขอเสนอว่าควยมาตรฐานการสอบบัญชี 2509

การสอบบัญชีของประเทศไทยได้เริ่มมีมาตั้งแต่มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ (ปพพ) บรรพ 3 อันเป็นบทบัญญัติว่าด้วยหุ้นส่วนบริษัท ในปี พ.ศ. 2467 ซึ่งใน มาตรา 1200 กำหนดว่า "บริษัทจำกัดจะต้องมีผู้สอบบัญชี" ต่อมาได้มีการตรวจชำระใหม่ และ ประกาศใช้ในปี พ.ศ. 2472 และได้ใช้จนกระทั่งปัจจุบัน

เนื่องจากกฎหมายของประเทศไทยส่วนใหญ่เลียนแบบมาจากประเทศทางยุโรป ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ก็เช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพราะนักกฎหมายสมัยนั้นที่สำเร็จการศึกษาจาก ต่างประเทศส่วนมากสำเร็จมาจากประเทศอังกฤษและฝรั่งเศส จึงไม่เป็นที่น่าสงสัยที่ประมวล กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลอกเลียนมาจากกฎหมายของประเทศทางยุโรป เฉพาะอย่างยิ่งของ ประเทศอังกฤษ เช่นเกี่ยวกับของประเทศอังกฤษ ประเทศไทยได้กำหนดไว้ในกฎหมายให้บริษัท จำกัดต้องมีการสอบบัญชี ใน ปพพ. มาตรา 1197 วรรค 1 ได้ระบุไว้ว่า "งบดุลนั้นต้องจัดทำมี ผู้สอบบัญชีคนหนึ่งหรือหลายคนตรวจสอบแล้วนำเสนอเพื่ออนุมัติในที่ประชุมใหญ่ภายในสี่เดือนนับแต่ วันที่ลงในงบดุลนั้น...." มีข้อสังเกตว่าทั้ง ปพพ ก่อนและหลัง พ.ศ. 2472 ได้มีการกำหนด ว่า บริษัทต้องมีผู้สอบบัญชี แต่มิได้มีการกำหนด "คุณสมบัติของผู้สอบบัญชี" ไว้ว่าควรมีอย่างไร

ในส่วนที่เกี่ยวกับการตรวจสอบ ปพพ. มาตรา 1213 กล่าวว่า "ให้ผู้สอบบัญชีทุกคนเขาตรวจสอบสรรพสมุดและบัญชีของบริษัทในเวลาอันสมควรได้ทุกเมื่อ และในการอันเกี่ยวกับสมุดและบัญชีเช่นนั้นให้ไต่ถามสอบสวนกรรมการ หรือผู้อื่น ๆ ซึ่งเป็นตัวแทน หรือเป็นลูกจ้างของบริษัทได้ไม่ว่าคนหนึ่งคนใด"

คานที่เกี่ยวกับการรายงาน ปพพ. มาตรา 1214 กำหนดว่า "ผู้สอบบัญชีต้องทำรายงานว่าควดยงบุคคลและบัญชีอื่นต่อที่ประชุมสามัญ"

ผู้สอบบัญชีต้องแถลงในรายงานเช่นนั้นควยว่า ตนเห็นว่างบุคคลใดทำโดยถูกถวนควรพึงว่าสำแดงให้เห็นการงานของบริษัทที่เป็นอยุตามจริงและถูกตองหรือไม่"

จากการที่กฎหมายมิได้มีการกำหนดคุณสมบัติของผู้สอบบัญชี และมาตรฐานการตรวจสอบ แต่ได้กำหนดมาตรฐานการรายงานไว้ จึงทำให้มาตรฐานการสอบบัญชีมิได้มีการพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าไปเท่าที่ควร

นักบัญชียุคก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ส่วนมากจบมาจากประเทศอังกฤษ เพราะตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมาเศรษฐกิจของประเทศอังกฤษเฟื่องฟูมาก วิทยาการทุกคานรวมทั้งคานการบัญชีมีความเจริญก้าวหน้ากว่าประเทศอื่น นักบัญชียุคแรกนี้เองที่เป็นผู้วางพื้นฐานทางบัญชีทั้งทางทฤษฎีและการสอบบัญชีของประเทศไทย มีพระยาไชยยศสมบัติ เป็นอาทิ และได้มีการเปิดสอนถึงชั้นปริญญาในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หลักสูตรการศึกษาที่เป็นไปตามแนวทางแบบของประเทศอังกฤษ คังนั้นทฤษฎีหรือหลักการบัญชีและการสอบบัญชีในยุคเริ่มแรกจึงใช้และกระทำตามที่ปฏิบัติในประเทศอังกฤษ¹⁰

อย่างไรก็ตาม ในระยะแรกมีผู้สำเร็จปริญญาทางการบัญชีน้อยมาก และผู้ที่สำเร็จการศึกษาทางการบัญชีก็มีได้มีอาชีพเป็นผู้สอบบัญชีทั้งหมด ผู้สอบบัญชีจึงมีจำนวนไม่เพียงพอกับจำนวนบริษัทที่มีอยู่และเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะบริษัทขนาดเล็ก และจากการที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มิได้กำหนดคุณสมบัติของผู้สอบบัญชี ประกอบกับบริษัทที่จัดตั้งขึ้นส่วน

10. รายละเอียดวิธีการสอบบัญชีของประเทศอังกฤษดูใน พระยาไชยยศสมบัติ, การสอบบัญชี, (พระนคร; โรงพิมพ์คุรุสภา, 2501) หรือ

E.E. Spicer and E.C. Pegler, Practical Auditing, 7th Edition

(London: Sir Isaac Pitman & Sons Ltd. or H.F.L. Ltd., 1936)

ใหญ่เป็นบริษัทครอบครัว (Family corporation) หรือ บริษัทผู้ถือหุ้นน้อย (Closely held company) ซึ่งไม่มีความจำเป็นต่ออาศัยผู้สอบบัญชีเป็นผู้ตรวจสอบวางบุคคลและงบกำไรขาดทุนได้แสดงฐานะการเงินและผลการดำเนินงานถูกต้องน่าเชื่อถือเพียงใดเพราะผู้ถือหุ้นหรือเจ้าของเป็นผู้ดำเนินการเอง จึงได้มีบุคคลที่ไม่มีความรู้ทางการบัญชีและการสอบบัญชีมาทำการตรวจสอบบัญชี เช่นพวกทนายความ เป็นต้น ดังนั้นนอกจากจะมีผู้สอบบัญชีที่ทำการสอบบัญชีตามหลักการสอบบัญชีแล้ว ยังมีผู้สอบบัญชีอีกพวกหนึ่งที่ได้มีการตรวจสอบบัญชีอย่างแท้จริง หากได้ทำการลงลายมือชื่อในงบการเงินว่าได้ตรวจสอบแล้วเพื่อให้ถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้น

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองประเทศคู่สงคราม เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน ต่างได้รับความเสียหายอย่างมากจากสงคราม แต่สหรัฐอเมริกาไม่เคยได้รับผลกระทบกระเทือนจากสงครามเลย ประกอบกับเป็นประเทศใหม่มีทรัพยากรธรรมชาติอันมหาศาล ความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจจึงเป็นไปอย่างรวดเร็ว ในขณะที่ประเทศอื่นกำลังบูรณะความเสียหายจากสงคราม วิทยาการใหม่ ๆ ของประเทศสหรัฐอเมริกาจึงเจริญก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วรวมทั้งความรู้ด้านการบริหารธุรกิจ การบัญชี และการสอบบัญชี ผู้ที่ต้องการศึกษาความรู้ด้านวิทยาการใหม่ ๆ จึงไปศึกษายังประเทศสหรัฐอเมริกา แทนการไปศึกษาทางยุโรป นักบริหารธุรกิจตลอดจนนักบัญชีที่สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศหลังสงครามโลกส่วนใหญ่มาจากประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งยอมมีอิทธิพลต่อการบริหารธุรกิจและการบัญชีในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน 10 กว่าปีที่ผ่านมา นี้ หลักสูตรการศึกษาด้านบริหารธุรกิจและการบัญชีที่มหาวิทยาลัยต่าง ๆ จัดสอนอยู่ได้เปลี่ยนไปตามอย่างของประเทศสหรัฐอเมริกา ตลอดจนตำรา (Text books) วิชาการต่าง ๆ ก็ใช้ของสหรัฐอเมริกาทั้งสิ้น

ผลจากการที่นักบริหารธุรกิจและนักวิชาการทางด้านบัญชีได้รับการศึกษาจากประเทศสหรัฐอเมริกา ประกอบกับวิทยาการด้านบริหารธุรกิจและการบัญชีของสหรัฐอเมริกาเจริญก้าวหน้าไปเป็นอันมาก จึงได้มีการพยายามกำหนดมาตรฐานทางด้านวิชาการ โดยเฉพาะด้านหลักการบัญชีและการสอบบัญชีของประเทศไทยให้ทัดเทียมกับมาตรฐานสากล ด้วยความร่วมมือระหว่างสมาคมนักบัญชีแห่งประเทศไทย ซึ่งกรรมการวิชาการส่วนใหญ่มาจากมหาวิทยาลัย กับกรมทะเบียนการค้า กระทรวงเศรษฐกิจ (กระทรวงพาณิชย์ในปัจจุบัน) ได้พยายามที่จะกำหนดหลักการต่าง ๆ อันเป็นมาตรฐาน ในปี พ.ศ. 2505 ทางกระทรวงเศรษฐกิจได้ออกพระราชบัญญัติผู้สอบบัญชี พ.ศ. 2505" ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้คือ

มาตรา 15 ผู้ซึ่งจะขึ้นทะเบียนเป็นผู้สอบบัญชีรับอนุญาตได้ของ

(1) เป็นผู้ได้รับปริญญาทางการบัญชี หรือประกาศนียบัตรทางการบัญชี ซึ่ง ก.บช. เห็นว่าไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีทางการบัญชี หรือเป็นผู้ได้รับปริญญาหรือประกาศนียบัตรไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีที่มีการศึกษาวิชาการบัญชี ซึ่ง ก.บช. เห็นสมควรให้เป็นผู้สอบบัญชีรับอนุญาตได้

(2) เคยปฏิบัติงานเกี่ยวกับการสอบบัญชีมาแล้ว โดย ก.บช. เห็นว่าทำหน้าที่เป็นผู้สอบบัญชีรับอนุญาตได้

ในพระราชบัญญัติฉบับนี้ กำหนดให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการชั้นชุดหนึ่งเรียกว่า "คณะกรรมการควบคุมการประกอบวิชาชีพสอบบัญชี" เรียกโดยย่อว่า "ก.บช." อำนาจ และหน้าที่กรรมการชุดนี้ได้แก่รับขึ้นทะเบียนและออกใบอนุญาตให้เป็นผู้สอบบัญชีรับอนุญาต สั่งพัก หรือเพิกถอนใบอนุญาตให้เป็นผู้สอบบัญชีรับอนุญาต ออกข้อบังคับวางหลักเกณฑ์และวิธีการเกี่ยวกับการขอ การออก การต่ออายุและการออกใบแทนใบอนุญาตเป็นผู้สอบบัญชีรับอนุญาต และให้คำปรึกษาและคำแนะนำแก่มหาวิทยาลัย หรือสถานศึกษาอื่นในการศึกษาวิชาชีพสอบบัญชี

เหตุผลในการออกกฎหมายฉบับนี้ก็เพราะการสอบบัญชีเป็นวิชาชีพอิสระที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งแก่การพัฒนาเศรษฐกิจ จึงควรมีกฎหมายควบคุมการสอบบัญชี เพื่อให้การสอบบัญชีอยู่ในระดับมาตรฐานทัดเทียมกับนานาประเทศ

นอกจากนี้ ในปี 2511 กระทรวงเศรษฐกิจยังได้ออก "กฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ออกตามความในพระราชบัญญัติผู้สอบบัญชี พ.ศ. 2505" ว่าด้วยการกำหนดมรรยาทของผู้สอบบัญชีรับอนุญาต¹¹

ทางสมาคมนักบัญชีแห่งประเทศไทยได้พยายามที่จะยกระดับมาตรฐานการบัญชีและการสอบบัญชีให้สูงขึ้น กล่าวคือ ได้จัดการประชุมนักบัญชีทั่วประเทศครั้งที่ 1 ขึ้น ณ ศาลาสันติธรรม ระหว่างวันที่ 21 - 23 มกราคม 2509 ทางสมาคมได้เสนอให้มีการอภิปรายว่าด้วย "มาตรฐานการสอบบัญชี" ซึ่งมาตรฐานที่เสนอเหมือนกับ มาตรฐานการสอบบัญชีของ AICPA การประชุมนักบัญชีครั้งที่ 2 จัดขึ้น ณ ศาลาสันติธรรมเช่นกัน ระหว่างวันที่ 19 - 21 มกราคม 2511 ทางสมาคมได้เสนอหัวข้ออภิปรายเรื่อง "มาตรฐานการตรวจสอบสินค้าคงคลัง" ส่วนครั้งที่ 3 จัดขึ้น ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีการอภิปรายว่าด้วย

11. รายละเอียดให้ดูในภาคผนวก ข.

"หลักการบัญชีอันเป็นที่รับรองทั่วไป" และ "การเปิดเผยข้อมูล" (Disclosure)

มาตรฐานการสอบบัญชีที่ทางสมาคมนักบัญชีแห่งประเทศไทยเสนอนั้น เหมือนกับ มาตรฐานการสอบบัญชีของ AICPA ดังนั้นรายงานการสอบบัญชีจึงเหมือนกับรายงานสอบบัญชี ของ AICPA โดยเฉพาะรายงานแบบสั้นซึ่งได้แสดงให้เห็นไว้ภายใต้หัวข้อ "วัตถุประสงค์ ของการสอบบัญชี" แล้ว

อย่างไรก็ตาม มาตรฐานการสอบบัญชื่อนี้เป็นเพียง "ขอเสนอ" ของสมาคมนัก บัญชีแห่งประเทศไทยที่พยายามชักชวนให้สมาชิกปฏิบัติเท่านั้น ผู้สอบบัญชีรับอนุญาตย่อมมีสิทธิที่ จะปฏิบัติหรือไม่ก็ได้ แต่สิ่งที่ผู้สอบบัญชีต้องทำก็คือ จะต้องทำการตรวจสอบและรายงานตาม ปพพ. มาตรา 1213 และ 1214 ดังนั้นรายงานสอบบัญชีอาจรายงานตามมาตรฐานการราย งานแบบของ AICPA หรือ ตาม ปพพ. ก็ได้ ทั้งนี้

รายงานผู้สอบบัญชี

ข้าพเจ้าได้ตรวจสอบงบดุลข้างต้นนี้ลงวันที่.....แล้ว ตามความ เห็นของข้าพเจ้างบดุลฉบับนี้ได้ทำขึ้นถูกต้องครบถ้วนว่า สอดคล้องให้เห็นฐานะของบริษัทที่เป็นอยู่ตาม จริงและถูกต้อง

ศูนย์วิทยุโทรพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
.....
ผู้สอบบัญชีรับอนุญาต

แต่ปัจจุบัน มหาวิทยาลัยที่จัดให้มีการสอน วิชาสอบบัญชี ส่วนใหญ่หรือเกือบทั้ง หมกจะสอนตามมาตรฐานการสอบบัญชีของ AICPA หรือของประเทศสหรัฐอเมริกาตนเอง

3. วัตถุประสงค์ มาตรฐาน และวิธีการตรวจสอบลูกหนี้

วัตถุประสงค์ของการตรวจสอบลูกหนี้ วัตถุประสงค์อันสำคัญของการตรวจสอบลูกหนี้ของผู้สอบบัญชีรับอนุญาต มีดังนี้คือ

1. เพื่อตรวจสอบว่า ยอดลูกหนี้ได้แสดงจำนวนที่ถูกต้อง (accuracy of amount)
2. เพื่อตรวจสอบว่า ลูกหนี้ของธุรกิจมีอยู่จริง (the validity of Accounts receivable) ตามที่ธุรกิจได้แสดงไว้ โดยมีหลักฐานทั้งภายในและภายนอกธุรกิจสนับสนุนอย่างเพียงพอ
3. เพื่อตรวจสอบว่า ลูกหนี้ที่ธุรกิจมีอยู่เป็นลูกหนี้ที่สามารถจับเก็บได้ (collectibility) และประมาณจำนวนเงินที่จะเก็บได้จากลูกหนี้ (realizable value)
4. เพื่อตรวจสอบว่า ลูกหนี้ที่ธุรกิจมีอยู่ได้มีการจัดแยกประเภทไว้อย่างเหมาะสมและถูกต้อง
5. เพื่อตรวจสอบว่า ยอดลูกหนี้ได้แสดงไว้ในงบการเงินอย่างถูกต้อง เหมาะสม สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ 4 ข้างต้น

มาตรฐาน และวิธีการตรวจสอบลูกหนี้ มาตรฐานและวิธีการตรวจสอบที่ใช้จะต้องใหม่บรรลุวัตถุประสงค์ 5 ประการตามที่กล่าวมาข้างต้น

ดังที่ได้อธิบายมาแล้วว่า ลูกหนี้เป็นรายการที่เกิดจากการขายเชื่อสินค้า หรือบริการของธุรกิจให้แก่ธุรกิจอื่นหรือบุคคลอื่น ดังนั้นรายการลูกหนี้กับค่าขายเชื่อจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างมาก กล่าวคือ ยอดลูกหนี้จะแสดงจำนวนถูกต้องมากน้อยแค่ไหน ส่วนหนึ่งจะขึ้นอยู่กับวิธีการบัญชีที่ใช้บันทึกค่าขายเชื่อ ในการตรวจสอบลูกหนี้นอกจากจะตรวจสอบรายการเกี่ยวกับลูกหนี้แล้ว ก็ต้องตรวจสอบรายการทางด้านค่าขายเชื่อด้วย

ตามที่กล่าวในมาตรฐานการสอบบัญชีว่า ก่อนทำการตรวจสอบผู้สอบบัญชีจะต้องทำการประเมินผลการควบคุมภายในของธุรกิจที่จะทำการตรวจสอบ เพื่อจะได้นิยามวิธีการและขอบเขตการตรวจสอบ ให้สอดคล้องกับระบบการควบคุมภายในของธุรกิจ การตรวจสอบลูกหนี้และค่าขายเชื่อก็เช่นเดียวกัน จะต้องมีการประเมินผลการควบคุมภายในของลูกหนี้และค่าขายเชื่อ เพื่อผู้สอบบัญชีจะได้นิยามวิธีการและขอบเขตการตรวจสอบ ให้สอดคล้องกับระบบการควบคุมภายใน

ลูกหนี้และค้ายเชื่อที่มีอยู่ เช่นเดียวกับมาตรฐานการสอบบัญชีที่กล่าวมาข้างต้น ในส่วนที่จะกล่าวต่อไปเกี่ยวกับมาตรฐานและวิธีการตรวจสอบลูกหนี้ก็จะกล่าวถึง มาตรฐานและวิธีการตรวจสอบที่ใช้ในประเทศสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และไทย ตามลำดับ

มาตรฐานและวิธีการตรวจสอบของประเทศสหรัฐอเมริกา มาตรฐานและวิธีการตรวจสอบเกี่ยวกับลูกหนี้และขายเชื่อสามารถแยกกล่าวเป็นลำดับได้ดังนี้คือ:-

1. การตรวจสอบเพื่อแสดงว่า ยอดลูกหนี้แสดงจำนวนถูกต้อง มีวิธีการดังนี้

1.1 ตรวจสอบรายละเอียดลูกหนี้ในวันสิ้นงวดว่าตรงกับบัญชีคุมยอดลูกหนี้หรือไม่ ตามปกติธุรกิจจะทำรายละเอียดลูกหนี้รายตัวกลางชำระ ณ วันสิ้นงวดไว้แล้ว ผู้สอบบัญชีก็อาจขอสำเนาจากธุรกิจเพื่อตรวจสอบว่า รายละเอียดยอดลูกหนี้ตรงกับบัญชีคุมยอดลูกหนี้ ก่อนที่ผู้สอบบัญชีจะนำรายละเอียดยอดลูกหนี้รายตัวเปรียบเทียบกับบัญชีคุมยอดลูกหนี้ ผู้สอบบัญชีควรทดสอบการยกยอดจากบัญชีย่อยลูกหนี้รายตัว คำนวณยอดคงเหลือในบัญชีย่อยลูกหนี้ และทดสอบการบวกเลข ทางคานาบัญชีคุมยอดลูกหนี้ควรมีการทดสอบการบวกเลข

1.2 ตรวจสอบการตัดยอดขาย เพื่อเป็นการแน่ใจและเชื่อถือได้ว่า ยอดลูกหนี้ ณ วันสิ้นงวดเป็นยอดที่ถูกต้อง ผู้สอบบัญชีต้องตรวจสอบว่า ยอดขายเชื่อตลอดงวดบัญชีได้มีการจดบันทึกไว้อย่างครบถ้วน ต้องตรวจสอบวิธีที่ได้นำยอดขายเชื่อในงวดถัดไปมาลงเป็นยอดขายในงวดนี้หรือไม่ วิธีการตรวจสอบการตัดยอดขาย กระทำโดยการตรวจสอบวันที่ในใบกำกับสินค้า (invoice) กับวันที่ในใบส่งของ พร้อมทั้งการตัดจำหน่ายสินค้าในบัตรสินค้า (stock card) ด้วย และหลักเกณฑ์มีอยู่ว่า ธุรกิจจะถือเป็นค้ายเชื่อเมื่อใดส่งสินค้าไปให้แก่ลูกค้าแล้ว ดังนั้น ผู้สอบบัญชีจึงต้องคอยระมัดระวัง มิให้มีการลงค้ายเชื่อโดยที่ธุรกิจยังมีใ้ส่งสินค้าหรือบริการให้แก่ลูกค้า

1.3 ตรวจสอบรายการขายเชื่อและการลงบัญชี ผู้สอบบัญชีควรตรวจสอบหลักฐานเอกสารการขายและการลงบัญชีว่าถูกต้องตรงตามเอกสาร เอกสารเกี่ยวกับการขายได้แก่สำเนาใบกำกับสินค้า เพราะใบจริงส่งไปให้ลูกค้า ผู้สอบบัญชีควรตรวจสอบสำเนาใบกำกับสินค้ากับสมุดรายวันขาย ทดสอบการมานับบัญชีจากสมุดรายวันขายไปยังบัญชีย่อยลูกหนี้รายตัวและบัญชีคุมยอดลูกหนี้ และทดสอบการบวกเลขในสมุดรายวันขาย นอกจากนี้ผู้สอบบัญชียังต้องทดสอบเลขที่ใบกำกับสินค้าว่าเรียงตามลำดับและมีอยู่ครบ เพื่อให้แน่ใจว่า มีการลงบัญชีอย่างครบถ้วน

1.4 การตรวจสอบสินทรัพย์รับคืน และส่วนลด หลักฐานของการรับคืนสินค้าและให้ส่วนลดได้แก่ ใบหักหนี้ (Credit memorandum) และใบรับของคืน ในใบหักหนี้ควรมีเลขที่เรียงลำดับไว้ครบถ้วน และได้รับการอนุมัติจากเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจ ในการตรวจสอบ ผู้สอบบัญชีจะตรวจสอบใบหักหนี้กับบัญชียอดลูกหนี้ บัญชีคุมยอดลูกหนี้ และบัญชีสินทรัพย์รับคืน และส่วนลด ตลอดจนตรวจสอบว่าได้มีการรับคืนสินค้าจริง

2. ตรวจสอบเพื่อแสดงว่า ลูกหนี้ของธุรกิจมีอยู่จริง ตามที่แสดงไว้ มีวิธีการดังนี้

2.1 การขอคำรับรองยืนยันยอดจากลูกหนี้ (Confirmation or Circularization) การขอคำรับรองยืนยัน (Confirmation) หมายถึง การขอคำรับรองยืนยันที่เป็นลายลักษณ์อักษรเกี่ยวกับความจริงบางประการของธุรกิจ จากบุคคลภายนอกธุรกิจ ผู้ซึ่งอยู่ในฐานะเหมาะสมที่จะให้คำรับรองได้ วิธีการนี้ถ้ามีการใช้อย่างเหมาะสม จะเป็นวิธีการที่มีประโยชน์มากที่สุดและให้หลักฐานที่น่าเชื่อถือมากที่สุดแก่ผู้สอบบัญชี เนื่องจากเป็นวิธีที่สามารถตรวจสอบขอเท็จจริงต่าง ๆ ของบริษัทที่อยู่ภายใต้การตรวจสอบ เช่นจำนวนเงินที่ฝากอยู่ในธนาคาร จำนวนหนี้ที่ลูกหนี้เป็นหนี้อยู่ จำนวนหนี้สินไม่แน่นอนที่มีอยู่ จำนวนสินค้าที่ฝากอยู่ในคลังสินค้าอื่น และกรรมสิทธิในสินทรัพย์

จาก Statements on Auditing Procedures No. 33 ของ AICPA

ขอ 16 "โดยมติของสมาชิกของสมาคมในปี 1939 การขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้ และการสังเกตการตรวจนับสินค้าคงคลัง ถือเป็นวิธีการตรวจสอบตามมาตรฐานการสอบบัญชี อันเป็นที่รับรองทั่วไป และวิธีการดังกล่าวถือว่าเป็นวิธีการที่น่าจะกระทำได้และควรจะทำ เมื่อลูกหนี้และสินค้ามีจำนวนมากเมื่อเทียบกับฐานะการเงินและผลการดำเนินงานของธุรกิจ..."

ขอ 17 "ในกรณีสภาพแวดล้อมไม่ปกติ แต่วิธีการขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้ และการสังเกตการตรวจนับสินค้าคงคลังสามารถกระทำได้ (practicable) และควรจะทำ (reasonable) แต่ผู้สอบบัญชีไม่ได้ใช้วิธีการเหล่านี้ และได้หันไปใช้วิธีการตรวจสอบอื่น ผู้สอบบัญชีจะต้องรายงานไว้ในรายงานสอบบัญชีด้วย"

ขอ 18 "การขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้ ผู้สอบบัญชีต้องติดต่อโดยตรงกับลูกหนี้ วิธีการและเวลาที่จะขอคำรับรองยืนยัน ตลอดจนจำนวนลูกหนี้ที่จะขอคำรับรองยืนยันผู้สอบบัญชีเป็นผู้กำหนด....."

ดังนั้น มาตรฐานของการตรวจสอบลูกหนี้จึงต้องมีการขอคำรับรองยืนยัน

ยอดลูกหนี้ควย และถือว่า การขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้เป็นหัวใจสำคัญของการตรวจสอบ
ลูกหนี้ ในการตรวจสอบลูกหนี้ ผู้สอบบัญชีจึงต้องให้ความสนใจการขอคำรับรองยืนยันยอด
ลูกหนี้มาก เพราะคำรับรองนี้จะเป็นสิ่งพิสูจน์ว่าลูกหนี้มีจริงตามจำนวนที่มีอยู่ และยังเป็น
การทดสอบผลการควบคุมภายในว่าไคผลหรือไม่

ในกรณีที่ผู้สอบบัญชีได้ตรวจสอบโดยวิธีอื่นจนพอใจว่าลูกหนี้ถูกต้องแล้วก็ตาม ก็
ยังต้องระบุในรายงานสอบบัญชีเกี่ยวกับขอบเขตการตรวจสอบว่าไม่ได้ทำการยืนยันยอดลูกหนี้

อย่างไรก็ตามในปลายปี 1970 คณะกรรมการเกี่ยวกับ Auditing
Procedure ของ AICPA ได้ออก Statement on Auditing Procedure No. 43,
Confirmation of Receivables and Observation of Inventories วัตถุประสงค์
ประสงค์ของแถลงการณ์ฉบับนี้ ก็เพื่อแนะนำทางเพิ่มเติมและขยายความเกี่ยวกับข้อกำหนดใน
รายงานสอบบัญชี แต่ในแถลงการณ์มีการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญ กล่าวคือ ในกรณีที่ผู้สอบ
บัญชีไม่สามารถขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้ได้ อาจเป็นเพราะไม่สามารถกระทำได้ หรือ
เป็นไปไม่ได้ที่จะขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้ แต่ผู้สอบบัญชีได้ตรวจสอบโดยวิธีอื่นจนเป็นที่
พอใจแล้ว ผู้สอบบัญชีก็ไม่จำเป็นต้องระบุไว้ในรายงานสอบบัญชีว่าตนมิได้ขอคำรับรองยืนยันยอด
ลูกหนี้ แม้กระนั้นก็ตาม คณะกรรมการก็ยังยืนยันถึงความสำคัญของการตรวจสอบลูกหนี้โดย
การขอคำรับรองยืนยัน

มาตรฐานการตรวจสอบลูกหนี้ของผู้สอบบัญชีในสหรัฐอเมริกาในปี 1939 มี
ได้รวมวิธีการขอคำรับรองยืนยันยอดจากลูกหนี้ไว้ เว้นแต่การตรวจสอบในกรณีที่สงสัยว่า
อาจมีการทุจริต จนกระทั่งเกิดการทุจริตในบริษัท McKesson & Robbins¹² ในปี 1937
และสำนักงาน Price Waterhouse & Co. ซึ่งเป็นผู้สอบบัญชีของบริษัทถูกฟ้องเรียกค่า
เสียหาย ซึ่งต่อมาในปี 1939 โดยมติของ AICPA ได้กำหนดให้มาตรฐานการสอบบัญชี
ลูกหนี้ต้องรวมการขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้ควย และกำหนดให้ผู้สอบบัญชีต้องระบุไว้ใน

12. รายละเอียดอยู่ใน สุตตัน สุทธธรรม และพยอม สิงห์เสนห์, การสอบบัญชี, พิมพ์
ครั้งที่ 3 (พระนคร : โรงพิมพ์วรรณพิมพ์, 2513), หน้า 425 - 435

รายงานสอบบัญชีในกรณีผู้สอบบัญชีมิได้มีการขอคำรับรองยืนยันหนี้จากลูกหนี้

2.2 นอกจากการขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้แล้ว ผู้สอบบัญชียังสามารถตรวจสอบเอกสารอื่นเพื่อรู้ว่า ลูกหนี้มีอยู่จริงหรือไม่ กล่าวคือ การตรวจสอบเอกสาร การซื้อขายระหว่างบริษัทกับลูกค้า อันได้แก่ การตรวจสอบสำเนาใบกำกับสินค้า เอกสารการส่งสินค้า สัญญาซื้อขาย (ถ้ามี) จดหมายติดต่อกันระหว่างบริษัทและลูกค้า และใบสั่งซื้อ

ในบางกรณีเมื่อผู้สอบบัญชีได้ส่งแบบขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้แบบ positive ไปยังลูกหนี้ และลูกหนี้มิได้ตอบมา ผู้สอบบัญชีนอกจากจะใส่ใจตรวจสอบเอกสารการซื้อขายแล้ว เพื่อให้เกิดความมั่นใจมากยิ่งขึ้น ผู้สอบบัญชีอาจใช้วิธีตรวจสอบ การรับชำระหนี้ ภายหลังจากที่ขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้ โดยการตรวจสอบเช็ค หรือ คราฟท์ ว่าเป็นการชำระหนี้ใบกำกับสินค้า เลขที่ใด ของลูกหนี้คนใด มีการลงบัญชีลูกหนี้ผู้ชำระเงินถูกต้อง และดูว่าเงินที่รับชำระได้นำฝากธนาคารเรียบร้อย

3. การตรวจสอบเพื่อแสดงว่า ลูกหนี้ที่มีอยู่เป็นลูกหนี้ที่สามารถจัดเก็บได้ และประมาณจำนวนเงินที่จะเก็บได้จากลูกหนี้ (realizable value) มีวิธีการตรวจสอบดังนี้

3.1 การวิเคราะห์อายุหนี้ และอัตราหมุนเวียนของลูกหนี้ (Aging analysis and Turnover ratio) เพื่อพิจารณาความเหมาะสมของการสำรองหนี้สูญ การวิเคราะห์อายุหนี้ หมายถึงการแยกยอดลูกหนี้ค้างชำระในวันสิ้นงวด หรือสิ้นปี ตามระยะเวลาค้างชำระ โดยแยกเป็นพวก เช่น ลูกหนี้ที่ค้างชำระไม่เกิน 30 วัน ไม่เกิน 60 วัน ไม่เกิน 90 วัน และเกินกว่า 90 วัน เป็นต้น การวิเคราะห์อายุหนี้ ผู้สอบบัญชีจะได้พิจารณาว่า การตั้งสำรองหนี้สูญของบริษัทเหมาะสมหรือไม่ หรือกรณีบริษัทมิได้มีการตั้งสำรองหนี้สูญไว้ ผู้สอบบัญชีจะได้เสนอให้บริษัทสำรองหนี้สูญไว้ให้เหมาะสม ทั้งนี้ก็ด้วยเหตุผลที่ว่า ลูกหนี้ยิ่งค้างนานเท่าใด โอกาสที่ธุรกิจจะได้รับชำระก็น้อยลงเท่านั้น การวิเคราะห์อายุหนี้จะทำให้ผู้สอบบัญชีมีโอกาสประเมินได้ว่า ควรสำรองหนี้สูญไว้เท่าใดจึงเหมาะสม อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติเป็นการยากที่จะกำหนดว่า ลูกหนี้ค้างชำระแต่ละกลุ่มหรือแต่ละพวกที่จัดแยกอายุหนี้ไว้ควรสำรองหนี้สูญไว้เป็นอัตราส่วนร้อยละเท่าไร แต่ตามปกติธุรกิจปฏิบัติกันอยู่มักใช้ประสบการณ์หรือตัวเลขในอดีตที่ผ่านมาเป็นหลักในการคำนวณตั้งสำรองหนี้สูญ และพิจารณาภาวะแวดล้อมทางเศรษฐกิจประกอบ

ปกติขบแยกอายุหนี้เมื่อสิ้นงวดบัญชีธุรกิจส่วนใหญ่จะจัดทำขึ้น ผู้สอบบัญชีจึง

สามารถขอสำเนาจากทางธุรกิจได้ ในกรณีที่บริษัทมิได้จัดทำขึ้น ผู้สอบบัญชีย่อมต้องจัดทำขึ้นเอง

การประมาณจำนวนสำรองหนี้สูญ นอกจากจะดูจากประสบการณ์ในปีก่อน ๆ ที่ผ่านมาประกอบกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจแล้ว ผู้สอบบัญชีบางคนยังใช้เทคนิคการวิเคราะห์ของการบัญชีเพื่อการจัดการ (Management Accounting) หรือ การเงิน (Finance) มาช่วยกำหนดขนาดของสำรองหนี้สูญที่ควรจะต้องไว้ ได้แก่ การหาอัตราการหมุนเวียนของลูกหนี้ (Receivable Turnover ratio) ซึ่งคำนวณได้โดยเอาค่าขายเชื่อค้างชำระคูณ ลูกหนี้เฉลี่ย (ลูกหนี้ต้นงวด + ลูกหนี้ปลายงวด แล้วหารด้วย 2) จะได้จำนวนรอบที่ลูกหนี้ชำระคอปปี เอาจำนวนรอบที่ได้ไปหาร 360 หรือ 365 วัน จะได้ "ระยะเวลาที่ลูกหนี้เป็นหนี้โดยเฉลี่ย" (Collection period) ตัวอย่างเช่น

ลูกหนี้ต้นปี 90,000 บาท ลูกหนี้ปลายปี 110,000 บาท ค่าขายเชื่อตลอดปี 730,000 บาท จะมีลูกหนี้โดยเฉลี่ย = $(90,000 + 110,000) / 2 = 100,000$ บาท

อัตราการหมุนเวียนของลูกหนี้ = $730,000 / 100,000 = 7.3$ รอบ/ปี

ระยะเวลาการเก็บหนี้โดยเฉลี่ย = $365 / 7.3 = 50$ วัน

ผู้สอบบัญชีจะใช้ระยะเวลาการเก็บหนี้โดยเฉลี่ยช่วยกำหนดจำนวนที่จะสำรองหนี้สูญ กล่าวคือ สำหรับลูกหนี้ที่ค้างชำระนานกว่า ระยะเวลาการเก็บหนี้โดยเฉลี่ย ก็ควรจะมีการสำรองหนี้ลูกหนี้เหล่านั้นในอัตราส่วนที่สูง ส่วนลูกหนี้ที่ค้างชำระต่ำกว่าระยะเวลาเก็บหนี้โดยเฉลี่ย ก็อาจสำรองหนี้สูญในอัตราส่วนที่ต่ำลงตามลำดับ

นอกจากนี้ ผู้สอบบัญชีบางคนยังใช้วิธีคำนวณหาอัตราส่วนระหว่างหนี้สูญกับค่าขายเชื่อของปีก่อน ๆ เพื่อเป็นหลักช่วยกำหนดการสำรองหนี้สูญในปีปัจจุบัน โดยอาจตั้งสำรองหนี้สูญในอัตราส่วนใกล้เคียงกับหนี้สูญในอดีต

3.2 การสอบถามจากเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ นอกจากการตรวจสอบด้วยการแยกอายุหนี้และวิธีการอื่นตามที่กล่าวแล้ว เพื่อให้ทราบถึงเหตุของการตั้งสำรองหนี้สูญ ผู้สอบบัญชีควรสอบถามและปรึกษากับเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบโดยตรง เช่น ผู้จัดการฝ่ายสินเชื่อ ทั้งนี้เนื่องจากมีข้อเท็จจริงจำนวนมากเกี่ยวกับลูกหนี้ ซึ่งมิได้มีการบันทึกไว้ในบัญชี เช่น ฐานะการเงินของลูกหนี้ ประสิทธิภาพของฝ่ายจัดเก็บหนี้ หรือลูกคาลมละลายเป็นต้น ขอ

ข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้จะช่วยให้ผู้สอบบัญชี ประเมินว่า การตั้งสำรองหนี้สูญเหมาะสมเพียงใด เมื่อใดประมาณจำนวนสำรองหนี้สูญอย่างเหมาะสมใกล้เคียงกับความจริงแล้ว ผู้สอบบัญชีย่อมสามารถ ประมาณจำนวนเงินที่จะเก็บได้จริง (realizable value) แสดงในงบดุล โดยแสดงยอดลูกหนี้รวมหักด้วย สำรองหนี้สูญ

4. การตรวจสอบเพื่อควา ลูกหนี้ที่ธุรกิจมีอยู่ได้มีการจัดแยกประเภทไว้อย่างเหมาะสมและถูกต้อง

ในขณะที่ทำการตรวจสอบยอดลูกหนี้ ผู้สอบบัญชีจะต้องตรวจสอบว่าพนักงานลงบัญชีได้เอารายการลูกหนี้อื่นไปลงรวมกันไว้ในบัญชีคุมยอดลูกหนี้การค้าหรือไม่ ถ้ามีการรวมไว้จะต้องแยกออกมา กรณีบริษัทมีการขายผ่อนส่งก็ควรมีการแยกลูกหนี้ขายผ่อนส่งเป็นรายการต่างหากจากลูกหนี้การค้าปกติ นอกจากนี้ผู้สอบบัญชียังต้องตรวจสอบว่ามีประเภทอื่นอยู่หรือไม่ เช่นลูกหนี้ที่เป็นเจาหน้าที่ กรรมการบริษัท ผู้ถือหุ้นที่ค้างชำระค่าหุ้น ลูกหนี้ฝากขาย ลูกหนี้ที่เป็นสาขา หรือลูกหนี้บริษัทย่อยหรือบริษัทในเครือ เป็นต้น ลูกหนี้ที่มีไ้เกิดจากการค้า ผู้สอบบัญชีต้องตรวจสอบว่าได้มีการแยกประเภทไว้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

5. การตรวจสอบว่า ยอดลูกหนี้ได้แสดงไว้ในงบการเงินอย่างถูกต้องเหมาะสมสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้างต้น ผู้สอบบัญชีจะต้องตรวจสอบว่าลูกหนี้ที่แสดงไว้ในงบดุลเป็นยอดที่ถูกต้องและมีอยู่จริงตามที่ใดตรวจสอบมา และตรวจสอบว่าลูกหนี้ที่แสดงไว้เป็นหนี้ที่สามารถจัดเก็บได้ กล่าวคือได้มีการหักสำรองหนี้สูญอย่างเหมาะสมตามที่ผู้สอบบัญชีเห็นชอบ ตลอดจนดูว่าได้มีการจัดแยกประเภทลูกหนี้อย่างถูกต้องเหมาะสมเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป

มาตรฐานและวิธีการตรวจสอบของอังกฤษ จากมาตรฐานและวิธีการตรวจสอบลูกหนี้ที่กล่าวไว้ในหนังสือสอบบัญชี (Text book) คู่มือการสอบบัญชี (manual) และ Members' Handbook ของ The Institute of Chartered Accounts in England and Wales ก็มีวัตถุประสงค์เหมือนกับของสหรัฐอเมริกา กล่าวคือเพื่อตรวจสอบว่า ลูกหนี้แสดงจำนวนถูกต้อง ลูกหนี้มีอยู่จริงตามที่แสดงไว้ เป็นลูกหนี้ที่สามารถจัดเก็บได้ ลูกหนี้ที่มีอยู่ได้มีการจัดแยกประเภทและแสดงไว้ในงบการเงินอย่างถูกต้องเหมาะสม แต่ในหนังสือที่กล่าวข้างต้นมิได้ระบุถึงวัตถุประสงค์อย่างชัดเจนอย่างในหนังสือการสอบบัญชีของสหรัฐอเมริกา ซึ่งส่วนมากจะเขียนหนักไปทางค่านทฤษฎี หนังสือการสอบบัญชีของ

อังกฤษจะเขียนหนักไปทางค่านวิธีการปฏิบัติ ซึ่งวิธีการตรวจสอบก็เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กล่าว เนื่องจากลูกหนี้การค้าเกิดจากการขายเชื่อสินค้าหรือบริการของธุรกิจ การตรวจสอบลูกหนี้จึงต้องตรวจสอบการขายเชื่อควบไปด้วย การตรวจสอบจะแยกเป็นการตรวจสอบการขายเชื่อ และการตรวจสอบลูกหนี้

การตรวจสอบการขายเชื่อมีวิธีการคือ-

1. ทดสอบรายการขายในสมุดรายวันขาย โดยเลือกตัวอย่าง (sampling) ใบก้ำกับสินค้าขายเชื่อ ตรวจสอบกับสมุดรายวันขาย ว่ามีการลงรายการถูกต้อง ตัวอย่างที่เลือกมาผู้สอบบัญชีจะต้องพยายามให้แน่ใจว่าจะเป็นตัวอย่างแทนรายการขายเชื่อตลอดงวดได้
2. ตัวอย่างใบก้ำกับสินค้าที่เลือกได้ในข้อ 1 ผู้สอบบัญชีควรนำไปตรวจสอบกับใบสั่งซื้อ สัญญาซื้อขาย หรือจดหมายติดต่อกัน และเอกสารการส่งสินค้า เพื่อให้แน่ใจว่าเป็นการขายแน่นอน นอกจากนี้ ผู้สอบบัญชีควรตรวจสอบการอนุมัติให้ขายเชื่อได้ จากเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจ อันเป็นการตรวจสอบการควบคุมภายในเกี่ยวกับการขายเชื่อด้วย
3. ตรวจสอบการคำนวณราคาในสำเนาใบก้ำกับสินค้าว่า ลงราคาถูกต้อง (ตรวจกับรายการราคา) และคำนวณจำนวนรวมถูกต้อง เพื่อจะได้นำไปลงบัญชีถูกต้อง
4. ตรวจสอบการตัดสินค้าคงคลังจากบัญชีสินค้าและบัตรสินค้า โดยเฉพาะการขายตอนปลายงวด จะต้องตรวจสอบว่าสินค้าที่ขายตอนปลายงวดและได้ส่งไปให้ลูกค้าแล้ว พนักงานต้องตัดออกจากบัญชี เพื่อสินค้าจะได้แสดงยอดที่ถูกต้องเมื่อสิ้นงวด
5. ตรวจสอบการวิเคราะห์ค่าขาย ผู้สอบบัญชีจะตรวจดูรายออกรวมในสมุดรายวันขาย มีโดยรวมรายการอื่นที่ไม่เกี่ยวกับการขายตามปกติไว้ด้วย เช่นการขายสินทรัพย์ประจำ
6. เมื่อตรวจสอบการขายแล้ว ผู้สอบบัญชีต้องตรวจว่าได้มีการลงบัญชีขายและบัญชีลูกหนี้อย่างถูกต้อง และต้องทดสอบการบวกเลขในสมุดรายวันขาย บัญชีแยกประเภทขายด้วย เพื่อให้แน่ใจว่ายอดขายรวมถูกต้อง

การตรวจสอบสินทรัพย์รับคืนและเงินสด มีวิธีการดังนี้คือ

1. เลือกรายการสินทรัพย์รับคืนและส่วนลด และตรวจสอบกับหลักฐานการรับคืนและให้ส่วนลด ตามปกติบริษัทจะออกใบหักหนี้ (credit note) ให้แก่ลูกค้าสำหรับรายการสินทรัพย์รับคืนและส่วนลด ผู้สอบบัญชีจะใช้ใบหักหนี้ตรวจสอบกับหลักฐานการรับคืนและส่วนลด เช่น ใบรับคืนสินค้า

2. ตรวจสอบว่าใบหักหนี้มีการอนุมัติโดยเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจ และมีการให้ เลขที่เรียงลำดับกัน เพื่อความมีการควบคุมภายในเกี่ยวกับสินทรัพย์รับคืนและส่วนลดรัศมีหรือไม่ และเชื่อถือได้เพียงใด

3. ตรวจสอบใบหักหนี้กับสำเนาใบกำกับสินค้ารายที่ส่งสินค้าคืนหรือมีการให้ ส่วนลด ว่าธุรกิจได้มีการขายสินค้าให้แก่ลูกค้าที่คืนสินค้าจริง และตรวจสอบราคาของสินค้าที่คืน หรือให้ส่วนลดกับใบกำกับสินค้าว่ามีการคิดราคาสินค้าถูกต้อง และคำนวณเลขถูกต้อง

4. ตรวจสอบว่าบริษัทได้รับสินค้าคืน ผู้สอบบัญชีทำได้โดยการตรวจสอบใบรับ สินค้าที่แผนกรับสินค้าทำขึ้น และตรวจสอบว่าแผนกรับสินค้าได้มีการลงบันทึกสินทรัพย์รับคืนไว้ในบัตร สินค้าเรียบร้อยแล้ว เพื่อให้แน่ใจว่ามีได้มีการยกยอดสินค้าไป

5. ผู้สอบบัญชีต้องตรวจสอบว่าได้มีการลงรายการสินทรัพย์รับคืนหรือให้ส่วนลด ใน บัญชีลูกหนี้ และบัญชีขายหรือบัญชีสินทรัพย์รับคืนและส่วนลด ไว้ถูกต้อง เพื่อให้ยอดขายสุทธิและ ยอดลูกหนี้เป็นยอดที่ถูกต้อง

การตรวจสอบลูกหนี้การค้า มีวิธีการดังนี้

1. ตรวจสอบยอดลูกหนี้สินงวดในบัญชีคุมยอดกับรายละเอียดลูกหนี้ย่อยรายตัวว่า ยอดคงเหลือในบัญชีคุมยอดกับยอดคงเหลือในบัญชีย่อยลูกหนี้ตรงกันหรือไม่ เพื่อจะแน่ใจว่า บัญชีคุมยอดลูกหนี้ได้มีการลงบัญชีไว้ถูกต้อง วิธีการเหมือนกับแบบของสหรัฐอเมริกา

2. ตรวจสอบว่าธุรกิจมีลูกหนี้ที่เป็นบริษัทย่อยหรือบริษัทในเครือหรือไม่ ถ้าหาก มีบัญชีลูกหนี้ เจ้าหนี้ระหว่างกันจะต้องแยกออกมา เพื่อประโยชน์ในการตัดบัญชีระหว่างกันเมื่อ ตอนทำงบการเงินรวม (Consolidated financial statements)

3. วิเคราะห์อายุหนี้ ผู้สอบบัญชีควรขอตารางแยกลูกหนี้ (Aging of Accounts receivable) จากทางบริษัทเพราะปกติทางบริษัทจะต้องทำไว้เพื่อประโยชน์ในการควบคุมสินเชื่อ การวิเคราะห์อายุหนี้นี้เพื่อผู้สอบบัญชีจะได้พิจารณาว่า ทางบริษัทได้มีการสำรองหนี้สูญไว้เหมาะสมหรือไม่

4. ตรวจสอบการชำระเงินของลูกหนี้ ผู้สอบบัญชีอาจใช้วิธีทดสอบบัญชีลูกหนี้ รายตัวเพื่อดูว่าได้มีการยกยอดเงิน (Teeming and lading or Lapping) ชำระหนี้จาก ลูกหนี้ไปก่อนหรือไม่เพื่อเป็นการทดสอบว่ายอดลูกหนี้แสดงไว้ถูกต้อง การตรวจสอบการยกยอด เงินไปไขก่อนนั้น วิธีการตรวจง่าย ๆ ก็คือ ตามปกติลูกหนี้จะชำระหนี้ตามราคาในใบกำกับ

สินค้าแต่ละใบเรียงตามลำดับกัน ถ้าธุรกิจได้รับชำระหนี้เป็นเงินจำนวนกลมหรือจำนวนเต็ม ก็อาจเป็นข้อน่าสังเกตประการหนึ่งว่าอาจมีการยกยอดเงินรับชำระหนี้ไปใช้ก่อน

5. ตรวจสอบโดยการทดสอบรายการสินทรัพย์คืน เงินลดการค้า และส่วนลด โดยเฉพาะรายการที่เป็นเงินจำนวนมากน่าสังเกต ควรตรวจสอบว่าได้มีการอนุมัติจากเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจให้รับคืน ให้เงินลดการค้าหรือให้ส่วนลด และรายการดังกล่าวได้มีการลงบัญชีอย่างถูกต้อง เพื่อยกยอดหนี้จะใดแสดงจำนวนที่ถูกต้อง

6. ตรวจสอบยอดหนี้สูญ ผู้สอบบัญชีกระทำไ้ด้วยการขอรายการหนี้สูญทั้งหมด จากบริษัทและตรวจสอบและสอบถามจากเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องว่าหนี้สูญแต่ละรายได้มีการติดตาม ทวงถามจนถึงที่สุดหรือไม่ มีเหตุผลหรือหลักฐานอย่างไรจึงตัดจำหน่ายเป็นหนี้สูญ และการตัดจำหน่ายได้รับการอนุมัติจากผู้มีอำนาจหรือไม่

7. ผู้สอบบัญชีต้องตรวจสอบว่า ระบบการควบคุมภายในเกี่ยวกับลูกหนี้เป็นไป อย่างรัดกุมและมีประสิทธิภาพ กล่าวคือแผนกที่รับผิดชอบมีการส่งรายงานให้แกกลูกหนี้ อย่างสม่ำเสมอ เช่นทุกเดือนหรือทุก 3 เดือน ขณะเดียวกันก็ได้มีการติดตามลูกหนี้ที่ค้างชำระเกิน กำหนดไปนาน

8. ตรวจสอบการบวกเลขในบัญชีแยกประเภทขาย และบัญชีคุมยอดลูกหนี้ รวมทั้งการตรวจสอบการยกยอดคุด เพื่อความบัญชีคุมยอดลูกหนี้ได้มีการลงรายการให้ทันต่อ เหตุการณ์ (up-to-date) อยู่เสมอและถูกต้อง

9. หากอัตราส่วนลูกหนี้ต่อค้าขายเมื่อเปรียบเทียบกับของปีก่อน ๆ คว้าแตกต่าง กันหรือไม่ ในกรณีที่แตกต่างกันมาก ผู้สอบบัญชีต้องตรวจสอบและสอบถามเจ้าหน้าที่ว่าส่วน ที่แตกต่างกันนี้เนื่องมาจากสาเหตุใด

10. ตรวจสอบการสำรวจหนี้สูญ อาศัยข้อมูลจากตารางแยกอายุหนี้ ผู้สอบบัญชี จะพิจารณาสำรวจหนี้สูญที่ค้างไว้กับลูกหนี้และการวิเคราะห์อายุหนี้ ประกอบกันเพื่อควาสำรวจ หนี้สูญที่ค้างไว้เพียงพอและเหมาะสมหรือไม่

11. ขอคำรับรองยืนยันยอดหนี้จากลูกหนี้ หมายถึงการที่ผู้สอบบัญชีขอให้ทาง บริษัทมีจดหมายถึงลูกหนี้ขอให้ตอบยืนยันยอดหนี้เป็นหนี้มายังผู้สอบบัญชีโดยตรง คำรับรองยืนยัน ยอดจากลูกหนี้ถือว่าเป็นหลักฐานที่มีประโยชน์มาก จะทำให้ผู้สอบบัญชีทราบว่าลูกหนี้มีอยู่จริง หรือไม่ ยอดที่เป็นลูกหนี้อยู่ถูกต้องหรือไม่และยังเป็นการทดสอบวิธีตัดยอดขายว่าถูกต้องเพียง

ใคอีกควย

วิธีการขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้ก็เช่นเดียวกับของสหรัฐอเมริกา กล่าวคือมี ทั้ง Positive method และ Negative method ซึ่งทั้งสองวิธีก็มีข้อดีข้อเสียตามที่กล่าวใน บทที่ 3 การใช้นั้น ผู้สอบบัญชีอาจใช้วิธีใดวิธีหนึ่ง หรือทั้ง 2 วิธีประกอบกันก็ได้ กล่าวคือถ้า ธุรกิจมีลูกหนี้เป็นจำนวนมาก เมื่อผู้สอบบัญชีได้เลือกจำนวนลูกหนี้ที่จะส่งคำรับรองยืนยันยอดแล้ว ลูกหนี้รายที่เป็นหนี้จำนวนมากก็ใช้วิธี Positive ส่วนลูกหนี้รายย่อยก็อาจใช้วิธี Negative ส่วนรูปแบบ (form) การขอคำรับรองยืนยันยอดก็คล้ายกับที่ได้ยกตัวอย่างมาให้ ดูในส่วนที่เขียนเกี่ยวกับการสอบบัญชีลูกหนี้ในบทที่ 3

การขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้ในอังกฤษนั้น The Institute of Chartered Accountants in England and Wales ได้ออกเป็น Recommendation ในปี 1967 ว่าควย Verification of debtor balances: Confirmation by direct communication การออกคำแนะนำเพื่อเป็นแนวทางแก่ผู้สอบบัญชีในการตรวจสอบลูกหนี้ การค้าโดยเฉพาะ แต่อาจสามารถใช้กับลูกหนี้ประเภทอื่นได้ วิธีการขอคำรับรองยืนยันยอด ลูกหนี้ถือเป็นวิธีการหนึ่งในการตรวจสอบลูกหนี้ ซึ่งผู้สอบบัญชีอาจจะไม่ใช้ก็ได้ และก็ไม่ต้อง ระบุไว้ในรายงานสอบบัญชี ถ้าผู้สอบบัญชีได้ใช้วิธีการตรวจสอบอื่นจนเป็นที่พอใจ แต่ผู้สอบ บัญชีต้องการขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้แต่บริษัทไม่ยอม กรณีเช่นนี้ผู้สอบบัญชีอาจจะต้องระบุ ไว้ในรายงานสอบบัญชี เพราะผู้สอบบัญชีถูกจำกัดขอบเขตการตรวจสอบ จะเห็นได้ว่าแตกต่าง กับสหรัฐอเมริกา ซึ่งกำหนดให้การสอบบัญชีลูกหนี้การค้าต้องส่งขอคำรับรองยืนยันหนี้จาก ลูกหนี้ มิฉะนั้นจะต้องระบุไว้ในรายงานสอบบัญชี เว้นแต่กรณีซึ่งเมื่อพิจารณาถึงสภาพแวดล้อม แล้วผู้สอบบัญชีไม่สามารถส่งขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้ได้

12. การตรวจสอบการตัดยอดขาย เพื่อยอดลูกหนี้จะได้แสดงยอดที่ถูกต้อง ซึ่ง ก็เหมือนกับที่อธิบายมาแล้ว กล่าวคือต้องควา บริษัทใดลงรายการค้าขายเฉพาะส่วนที่ใดส่ง สินค้าไปให้ลูกค้าแล้วเท่านั้น

13. นอกจากตรวจสอบลูกหนี้การค้าแล้วผู้สอบบัญชียังต้องตรวจสอบลูกหนี้อื่น ๆ อีกควย เช่น เงินที่บริษัทให้แก่เจ้าหน้าที่ อาจต้องตรวจสอบการอนุมัติใหญ่ สัญญาการกู้ยืม ตลอดจน หลักทรัพย์เป็นประกัน หรือดอกเบี้ยรับ หรือเงินให้บริษัทยืมหรือบริษัทในเครือ เป็นคน จะเห็นได้ว่าเมื่อผู้สอบบัญชีได้ตรวจสอบตามมาตรฐานตามที่กล่าว ขอมจะบรรลุ

วัตถุประสงค์ตามที่ไต่ถามมา

มาตรฐานและวิธีการตรวจสอบของไทย ตามที่ไต่ถามมาในตอนมาตรฐานการสอบบัญชีทั่วไปว่า มาตรฐานการสอบบัญชีระยะก่อนสงครามโลกครั้งที่สองจะเป็นไปตามแบบอังกฤษ ส่วนในระยะหลังสงครามนักบัญชีรุ่นใหม่มีแนวโน้มไปทางมาตรฐานการสอบบัญชีของสหรัฐอเมริกา ซึ่งแม้แต่อังกฤษเองก็ยังมีแนวโน้มตามไปทางสหรัฐอเมริกา ตัวอย่างเช่น การขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้และการสังเกตการตรวจนับสินค้า ซึ่ง The Institute of Chartered Accounts in England and Wales เพิ่งจะออกเป็น Recommendation ในปี 1967 และ 1968 ตามลำดับ

ทางด้านผู้สอบบัญชีก็ยิ่งแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ผู้สอบบัญชีที่มีความรู้ด้านสอบบัญชีและผู้สอบบัญชีที่ไม่มีความรู้ด้านสอบบัญชี (เป็นผู้สอบบัญชีตาม พรบ. ผู้สอบบัญชี 2505 มาตรา 25) ส่วนผู้สอบบัญชีที่มีความรู้ยังอาจแบ่งออกเป็น 2 ประเภทเช่นกัน คือผู้สอบบัญชีที่สอบบัญชีตามมาตรฐานการสอบบัญชี และผู้สอบบัญชีที่สอบบัญชีตามกฎหมาย กล่าวคือเพียงแต่ตรวจสอบเล็ก ๆ น้อย ๆ และลงลายมือชื่อเพื่อรับรองงบการเงินใหญ่ถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้น ผู้สอบบัญชีพวกนี้กล่าวได้ว่าไม่เคยสอบบัญชีตามมาตรฐานการสอบบัญชีไม่ว่าจะเป็นมาตรฐานของอังกฤษหรือสหรัฐอเมริกาเพราะบริษัทที่สอบส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดเป็นบริษัทขนาดเล็กหรือไม่ก็เป็นบริษัทครอบครัว หรือบริษัทผู้ถือหุ้นน้อย ซึ่งเจ้าของบริษัทก็ไม่ต้องการให้ผู้สอบบัญชีทำการตรวจสอบตามมาตรฐานอะไรทั้งสิ้น นอกจากการลงลายมือชื่อรับรองงบการเงินใหญ่ถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้น คุยบัญชีส่วนใหญ่ที่จัดทำขึ้นเป็นบัญชีเท็จที่จัดทำขึ้นเพื่อหลีกเลี่ยงภาษี ผู้สอบบัญชีประเภทนี้จะไม่กล่าวถึงอีกต่อไป

ผู้สอบบัญชีที่จะกล่าวต่อไป คือผู้สอบบัญชีที่มีความรู้ด้านสอบบัญชีและสอบบัญชีตามมาตรฐานการสอบบัญชี (ของสหรัฐอเมริกาหรืออังกฤษ) ผู้สอบบัญชีพวกนี้ส่วนใหญ่จะมีสำนักงานสอบบัญชีซึ่งมีทั้งของชาวไทยและชาวต่างประเทศ และส่วนมากจะสอบบัญชีบริษัทขนาดใหญ่จะมีสำนักงานสอบบัญชีซึ่งมีทั้งของชาวไทยและชาวต่างประเทศ และส่วนมากจะสอบบัญชีบริษัทขนาดใหญ่ซึ่งเป็นทั้งบริษัทของคนไทย ของชาวต่างประเทศ และเป็นบริษัทในเครือ หรือสาขาของบริษัทในต่างประเทศ

ทั้งไต่ถามมาแล้วในมาตรฐานการสอบบัญชีทั่วไปว่า การสอบบัญชีที่ปฏิบัติอยู่ในประเทศไทยมิได้มีการกำหนดมาตรฐานไว้ นอกจากกล่าวไว้ในกฎหมายว่า ผู้สอบบัญชีจะต้อง

ตรวจสอบบัญชีและสอบถามจากกรรมการ หรือเจ้าหน้าที่บริษัทเมื่อสงสัย และต้องแดงในรายงานวางบิลได้ทำโดยถูกต้องควรฟังว่าสำแดงให้เห็นการทำงานของบริษัทที่เป็นอยู่ตามจริงและถูกต้องหรือไม่ ดังนั้น ผู้สอบบัญชีแต่ละคนจึงต่างทำการตรวจสอบตามความรู้ที่ตนได้เล่าเรียนมา เรียนจากอังกฤษก็ตรวจสอบตามมาตรฐานของอังกฤษ เรียนจากอเมริกาหรือจากอาจารย์ที่จบจากอเมริกาก็ตรวจสอบตามมาตรฐานของอเมริกา แต่จะเห็นว่าไม่ว่ามาตรฐานการสอบบัญชีของอังกฤษหรือของอเมริกาก็คล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกัน

จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2509 มีการประชุมนักบัญชีทั่วประเทศครั้งที่ 1 สมาคมนักบัญชีแห่งประเทศไทยได้เสนอ "มาตรฐานการสอบบัญชี" มาตรฐานที่เสนอนี้คือมาตรฐานการสอบบัญชีของสหรัฐอเมริกา นั่นเอง อย่างไรก็ตาม มาตรฐานนี้เป็นเพียงข้อเสนอเท่านั้น ไม่มีผลบังคับให้ผู้สอบบัญชีต้องนำไปใช้แต่อย่างใด ผู้สอบบัญชีจะนำไปยึดถือปฏิบัติหรือไม่ก็ได้ ส่วนใหญ่ผู้สอบบัญชีที่ตรวจสอบบริษัทขนาดเล็กจะไม่ยึดถือปฏิบัติด้วยเหตุผลดังที่กล่าวไว้แล้ว

ส่วนผู้สอบบัญชีที่มีสำนักงานสอบบัญชีหรือมีมาตรฐานการสอบบัญชีและตรวจสอบบัญชีบริษัทขนาดใหญ่ หรือบริษัทที่เป็นบริษัทในเครือหรือบริษัทย่อยของบริษัทในต่างประเทศ ผู้สอบบัญชีจะตรวจสอบตามมาตรฐานการสอบบัญชีอย่างแท้จริง ซึ่งอาจเป็นมาตรฐานของอเมริกาหรือของอังกฤษหรือทั้งสองคละกัน เหตุที่ผู้สอบบัญชีเหล่านี้ต้องตรวจสอบตามมาตรฐานการสอบบัญชีก็เพราะ เพื่อผู้สอบบัญชีจะได้ออกความเห็นได้ว่า งบการเงินของธุรกิจที่ตรวจสอบแสดงฐานะการเงินและผลการดำเนินงานสิ้นงวดถูกต้องน่าเชื่อถือเพียงใด และประการที่สอง เมื่อผู้สอบบัญชีได้ตรวจสอบตามมาตรฐานการสอบบัญชีอันเป็นที่รับรองทั่วไปแล้ว ผู้สอบบัญชียังไม่สามารถค้นพบการทุจริตได้และถูกฟ้องร้องเรียกค่าเสียหาย ผู้สอบบัญชีย่อมสามารถใช้เป็นข้ออ้างเพื่อปกป้องความรับผิดชอบของตนได้ เพราะฉะนั้นผู้สอบบัญชีประเภทนี้จึงตรวจสอบตามมาตรฐานการสอบบัญชีอันเป็นที่รับรองทั่วไป

เมื่อผู้สอบบัญชีกลุ่มข้างต้นตรวจสอบตามมาตรฐานการสอบบัญชีอันเป็นที่รับรองทั่วไป ผู้สอบบัญชีย่อมตรวจสอบลูกหนี้เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่ว่า ยอดลูกหนี้เป็นจำนวนที่ถูกต้อง ยอดลูกหนี้เป็นลูกหนี้ที่มีอยู่จริง เป็นลูกหนี้ที่สามารถจัดเก็บได้ ลูกหนี้ได้มีการจัดแยกประเภทไว้อย่างเหมาะสมถูกต้อง และได้แสดงไว้ในงบการเงินอย่างถูกต้องเหมาะสมเช่นกัน

มาตรฐานการตรวจสอบลูกหนี้ที่ใช้ก็ใช้เทคนิคและวิธีการ เช่นเดียวกับของสหรัฐอเมริกาและหรือของอังกฤษ กล่าวคือ ตรวจสอบยอดลูกหนี้คุมยอดกับรายละเอียดลูกหนี้

ย่อย ตรวจสอบการตัดยอดขาย ตรวจสอบการขายเชื่อการลงบัญชี การบวกเลข การยกยอด
ในบัญชีแยกประเภท ตรวจสอบสินค้ารับคืนและส่วนลด วิเคราะห์อายุหนี้และดูการสำรองหนี้สูญ
ว่าเหมาะสมหรือไม่ สอบถามเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ ตรวจสอบเอกสารซื้อขาย ตรวจสอบการ
แยกรายการลูกหนี้ในงบดุล และรวมถึงการขอคำรับรองยืนยันยอดลูกหนี้ด้วย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย